

**ΧΟΥΛΙΑΝ
ΚΑΡΡΟΝ**

**Η ΑΦΥΠΝΙΣΗ
ΤΗΣ
ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ**

Σκέψεις σε μια εποχή σκοτοδίνης

Χουλιάν Καρρόν

Η αφύπνιση της ανθρωπότητας

Σκέψεις σε μια εποχή σκοτοδίνης

Επιμέλεια: Αλμπέρτο Σαβοράνα

© Αδελφότητα «Κοινωνία και Απελευθέρωση».

Ιταλική Έκδοση: BUR Rizzoli, Milano,

Απρίλιος 2020 (e-book), Ιούνιος 2020 (paperback)

Η αφύπνιση της ανθρωπότητας

Σε διάστημα λίγων εβδομάδων η υγειονομική κρίση που προκάλεσε ο κορονο-ϊός Κόβιντ-19 έγινε κοινή εμπειρία όλων μας. Μας αφορά όλους, με διαφορετικό τρόπο τον καθένα. Παραδόξως, η απομόνωση στην οποία βρεθήκαμε έγινε ευκαιρία ενός εκτεταμένου διαλόγου εξ αποστάσεως.

Καθένας από μας, με τον ένα ή τον άλλον τρόπο, προσπαθεί να κατανοήσει ένα απρόβλεπτο γεγονός που εισέβαλε στην καθημερινότητά μας, επιβάλλοντας μια δραστική αλλαγή. Η αλλαγή αυτή εγείρει επείγοντα ερωτήματα που δεν μπορούμε να αγνοήσουμε. Ποιες απαντήσεις βρίσκονται στο ύψος των περιστάσεων;

Ο πατήρ Χουλιάν Καρρόν, πρόεδρος της αδελφότητας «Κοινωνία και Απελευθέρωση», αντιμετωπίζει τα κοινά αυτά ερωτήματα. Σε αυτές τις σελίδες προσφέρει μια συμβολή στην κοινή αναζήτηση.

Τι συμβαίνει;

Βρισκόμαστε μπροστά σε μια πρόκληση χωρίς προηγούμενο για την εποχή μας. Το είπε καλά ο Ισπανός ποιητής Χούλιο Γιαμαζάρες στην εφημερίδα Ελ Παίς: «Σήμερα γίνομαι 65 ετών, στην πιο κρίσιμη ώρα που έχω γνωρίσει».¹

Η κατάσταση που ζούμε μας έκανε να συνειδητοποιήσουμε ότι αυτά τα χρόνια, από μια άποψη, ζήσαμε σαν σε μια φούσκα, που μας έκανε να αισθανόμαστε σε ασφάλεια από τα απρόοπτα της ζωής. Και έτσι προχωρούσαμε αφηρημένοι, προσποιούμενοι ότι όλα είναι υπό τον έλεγχό μας. Αλλά οι περιστάσεις ανάτρεψαν τα σχέδιά μας και μας ανάγκασαν να απαντήσουμε, να πάρουμε στα σοβαρά τον εαυτό μας, να προβληματιστούμε πάνω στην συγκεκριμένη

¹ Julio Llamazares, «El País», 28/3/2020.

υπαρξιακή μας κατάσταση. Αυτές τις μέρες, η πραγματικότητα έσπασε τον, λίγο ή πολύ, ήρεμο ρυθμό της καθημερινότητας με την απειλητική μορφή του Κόβιντ-19, έναν νέο ιό, που προκάλεσε μια διεθνή υγειονομική κρίση.

Η πραγματικότητα, από την οποία συχνά φεύγουμε για να πάρουμε ανάσα, λόγω του ότι είμαστε ανίκανοι να μείνουμε με τον εαυτό μας, αυτή τη φορά υπήρξε αδυσώπητη, και μας ανάγκασε, τους περισσότερους, να κλειστούμε στο σπίτι, να σταματήσουμε. Σε αυτήν την απομόνωση εμφανίζεται στα μάτια μας –ίσως για πρώτη φορά με τρόπο τόσο φανερό και γενικευμένο– η υπαρξιακή μας κατάσταση. Όπως διάβαζα πριν μερικά χρόνια σε μια αμερικάνικη εφημερίδα, ένας φυλακισμένος, μέσα στην πολύχρονη στέρηση της ελευθερίας του, βρέθηκε στην ανάγκη να σκεφτεί τον εαυτό του. Τελικά δεν μπόρεσε να αποφύγει την ανάγκη να σταματήσει και να σκεφτεί: stop and think. Το ίδιο και εμείς, συνηθισμένοι να φεύγουμε με χίλους τρόπους από τον εαυτό μας και από τα βαθύτερα ερωτήματα που μας απευθύνουν τα πράγματα, αυτή τη φορά υποχρεωνόμαστε να σταματήσουμε και να σκεφτούμε.

Τι έκανε να σκάσει η «φούσκα» μιας ζωής υπό έλεγχο;

Η απρόοπτη και απρόβλεπτη εισβολή της πραγματικότητας με τη μορφή του κορονο-ιού. Το περιγράφει πολύ σωστά ένας Ισπανός λογοτέχνης, ο Χοσέ Ανχελ Γκονζάλες Σαϊντζ: «Στη ζωή μιας χώρας ή ενός ανθρώπου, υπάρχουν στιγμές όπου η πραγματικότητα, η πιο συγκεκριμένη και αντικειμενική πραγματικότητα, η πιο ωμή, η λιγότερο δουλεμένη από συνταγές μαγείρων που έχουν μάθει να μαγειρεύουν τις νοοτροπίες και τις ιστορίες, εισβάλλει απρόοπτα με φοβερή βία στην οποία δεν είμαστε συνηθισμένοι. Η πραγματικότητα δεν γίνεται πραγματική εκείνη την ώρα, ήταν πάντα πραγματική, ήταν παρούσα από την αρχή, αλλά η μεγαλύτερη ελαφρότητά της έκανε να μην την προσέξουμε, να μην την κοιτάξουμε κατά πρόσωπο. Αρκούμαστε να βλέπουμε ιστορίες και αυταπάτες που μας παρουσίαζαν, περισσότερο ή λιγότερο ευχάριστες ή απατηλές. [...] Όταν η αλήθεια των πράγματων, που όλα τα στηρίζει, απρόοπτα εκρήγνυται και διαχέεται πέρα από τον έλεγχό –ή πέρα από τη σκοτοδίνη- της αυταπάτης στη ζωή μας, η ίδια η αυταπάτη στην οποία ζούσαμε, και από την οποία

βλέπαμε την πραγματικότητα, τώρα τρέμει. Αυτό συμβαίνει σήμερα. Παντού».

Αυτό που συνέβη είναι σαν μια παλίρροια, μια ηφαιστειακή έκρηξη που μας βρήκε απροετοίμαστους. Ο ίδιος Ισπανός λογοτέχνης συνεχίζει και αποκαλύπτει την αιτία αυτής της αδυναμίας: «Η συνήθεια να αντικαθιστούμε τα πράγματα και τα γεγονότα με μια ψευδεπίγραφη σκοπιμότητα, την πραγματικότητα με την ιδεολογία, την αλήθεια με την ατιμώρητη απάτη και το ουσιώδες με το κοινότυπο, μας βάζει στη χειρότερη θέση για να αντιμετωπίσουμε μια τέτοια εκδίκηση της πραγματικότητας».² Η πραγματικότητα ξεσηκώθηκε εναντίον της υποβάθμισής της, διεκδίκησε τον πρωταρχικό της ρόλο. Όπως γράφει ένας φίλος δημοσιογράφος στο ισπανικό ραδιόφωνο, στη γραμμή του παραπάνω λογοτέχνη: «Η πραγματικότητα ήταν παρούσα, αλλά δεν την είδαμε. Τώρα εισέβαλε με τρόπο θορυβώδη, [...] η πραγματικότητα ήρθε χωρίς να ζητήσει άδεια. [...] Τώρα, αυτό που μας χρειάζεται είναι να ενώσουμε την πραγματικότητα και τη νόησή μας».³

² «El Mundo», *Portada des Viernes*, 20/3/2020.

³ *ilsussidario.net*, 24/3/2020.

Τι σημαίνει να ενώσουμε την πραγματικότητα και τη νόηση;

Σημαίνει ότι η βίαιη εισβολή της πραγματικότητας ξαναέφερε στην επιφάνεια την ανάγκη να καταλάβουμε, έφερε δηλαδή το θέμα της κατανόησης, του λόγου. Ορισμένες φορές, λόγω της κούρασης της ζωής, ή από τεμπελιά, σταματάμε το βλέμμα μας και μένουμε στην επιφάνεια των πραγμάτων, σαν όλος ο κόσμος να βρισκόταν στις κοινοτυπίες που αναπνέουμε, ή σε αυτά που βλέπουμε από την κλειδαρότρυπα των δικών μας ορθολογιστικών μέτρων. Μέτρα στενά, πολύ μικρά και, τελικά, αποπνικτικά (αυτή η αίσθηση είναι το σημάδι ότι μένουμε στο επιφανειακό). Μόνο η σύγκρουση – η σύγκρουση που αποδεχόμαστε- με την πραγματικότητα μπορεί να ξανανοίξει τις πόρτες της νόησης. Όταν κάτι μας σκουντά, όταν μας ταρακουνάει, τότε ανοίγουμε τα μάτια. Η γνώση ξυπνά και αναπτύσσεται μετά από ένα συναισθηματικό ερέθισμα. Όσο περισσότερο η πραγματικότητα μάς εντυπωσιάζει και μας ενδιαφέρει, τόσο περισσότερο το βλέμμα της νόησης ανοίγεται, εντείνει, οξύνεται, δεν ικανοποιείται με εύκολες απαντήσεις. Τα πράγματα αποκαλύπτονται με το νόημά τους και με όσα εγκυμονούν μόνο σε μια νόηση που αναζητά

με ζήλο. Το αίσθημα που η πραγματικότητα προκαλεί (έκπληξη, φόβο, περιέργεια) είναι βασικός παράγοντας της θέασης, είναι ένας «φακός» που φέρνει το αντικείμενο κοντά. Αυτό διαπιστώσαμε.

Αυτό που συνέβη ξύπνησε και πάλι την προσοχή μας, ξαναέβαλε σε κίνηση τη νόησή μας, μας ωθεί να γνωρίσουμε, πέρα από τα βολικά σχήματα, ότι «υπάρχουν περισσότερα πράγματα στη γη, Οράτιε, από όσα στη δική σου φιλοσοφία» για να το πούμε με τα λόγια του Σαίξπηρ.⁴ Αυτήν την ώρα, η νόηση αναδύεται «σαν εκείνο το μοναδικό στοιχείο της φύσης στο οποίο η ίδια η φύση αποκαλύπτεται σαν ανάγκη να εξηγήσει την πραγματικότητα με όλες της τις παραμέτρους, ώστε ο άνθρωπος να μπει στην αλήθεια των πραγμάτων».⁵

Καταλαβαίνουμε τώρα γιατί κλειστήκαμε μέσα στη φούσκα. Για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα μπορέσαμε να αποφύγουμε τη σύγκρουση με την πραγματικότητα – η οποία ωστόσο δεν έπαψε ποτέ να κινείται και να μας καλεί-, δεν δεχθήκαμε τις κλήσεις της, νομίσαμε ότι την εξημερώσαμε, ζώντας

⁴ *Hamlet*, I, V.

⁵ L. Giussani, *Il senso religioso*, Rizzoli, Milano 2010, p. 133.

προστατευμένοι σε μια προνομιακή ζωή. «Ένα υποκείμενο που έχει μικρή τριβή με την πραγματικότητα, επειδή, για παράδειγμα, δεν κουράστηκε πολύ στη ζωή του, δεν έχει έντονη αίσθηση της συνείδησής του, αντιλαμβάνεται λιγότερο την ενέργεια και τη δόνηση του λόγου του».⁶ Σήμερα είναι, δεν θα έλεγα αδύνατο –γιατί δεν υπάρχει τίποτα το μηχανικό στα ανθρώπινα- αλλά σίγουρα φοβερά δύσκολο, να μην αισθανθούμε τη σύγκρουση με την πραγματικότητα, αφού έγινε τόσο αναπόφευκτα και δραματικά πειστική. Όποιος αποφύγει την πρόκληση της πραγματικότητας, των γεγονότων, δεν θα μπορεί να νιώσει σε βάθος εκείνη την κρυφή δόνηση του λόγου και της καρδιάς που μας χαρακτηρίζει ως ανθρώπους. Τις τελευταίες εβδομάδες είδαμε πολλά σημάδια αυτής της ανθρωπιάς, που μας γέμισαν με ευγνωμοσύνη και έκπληξη.

Τι εννοείς όταν λες “κρυφή δόνηση του λόγου και της καρδιάς”;

Τα ερωτήματα μάς σφίγγουν και μας πιέζουν. Η πίεση της πραγματικότητας μάς

⁶ Id., p. 139.

«ανάγκασε» να δούμε βαθύτερα την ανθρώπινη ζωή μας. Μας τράβηξε έξω από την άνεσή μας, την *comfort zone*, όπου είχαμε βολευτεί και μας έζωσε με ερωτήματα τα οποία κανονικά, κατά τρόπο περισσότερο ή λιγότερο συνειδητό, αποφεύγουμε ή πνίγουμε στην καθημερινότητα. Το τονίζει ο Ουμπέρτο Γλαλιμπέρτι, όταν απαντάει σε μια αναγνώστρια: «Στην ασυνήθιστη κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε λόγω της διακοπής των κανονικών καθημερινών μας ασχολιών, έτσι χαμένοι καθώς νιώθουμε, τώρα δεν είναι μήπως ο καιρός να στραφείτε στην εσωτερική σας ζωή, που συνήθως παραβλέπετε, για να δείτε ποια είστε; Τι κάνετε σε αυτόν τον κόσμο; Τι νόημα έχει η ζωή σας; [...] Αυτές οι σκέψεις θα ήταν πρόοδος για να ζήσουμε πιο ανθρώπινα, γιατί η τυφλή ζωή δεν είναι σίγουρα ο καλύτερος τρόπος να ολοκληρωθούμε στη ζωή μας και να βρούμε ένα νόημα στην ύπαρξή μας».⁷ Κάθε κρίση και κάθε σύγκρουση με την πραγματικότητα, όπως διδάσκει η Χάνα Άρεντ, «μας αναγκάζει να επιστρέψουμε στα βασικά ερωτήμα-

⁷ «D-la Repubblica», 21/3/2020.

τα»,⁸ αναπτύσσει μέσα μας την ανάγκη να βρούμε νόημα, μας κάνει να φωνάζουμε: γιατί;

Είναι ερωτήματα που ταράζουν, ανησυχούν, μας αναγκάζουν να σκεφτούμε κάτι που μας διαφεύγει...

Είναι ερωτήματα της νόησης, που συνοδεύουν την πορεία του ανθρώπου ως ον με αυτοσυνείδηση. Δείχνουν τη ριζική και ανεξάντλητη αναζήτηση του νοήματος απέναντι σε όσα συμβαίνουν -η πραγματικότητα, ο πόνος, ο θάνατος- και παράλληλα τη βαθιά σύνδεση λογικής και θρησκευτικότητας. Σύνδεση που μπορεί εκπλήσσει, ιδιαίτερα στον πολιτισμό μας, όποιον συνήθισε να ταυτίζει τη θρησκευτικότητα με το συναίσθημα. Η ανάδυση αυτών των ερωτημάτων (τι νόημα έχει η ζωή; Γιατί ο πόνος; Ο θάνατος; Γιατί αξίζει τον κόπο να ζω; Τι είναι η πραγματικότητα και για ποιο σκοπό υπάρχει;) φανερώνει τον ρόλο της νόησης και της αυθεντικής, κατά τη γνώμη μου αναπόφευκτης, θρησκευτικότητας του ανθρώπου.

⁸ H. Arendt, *Tra passato e futuro*, Garzanti, Milano 1991, p. 229.

Τι αποκαλύφτηκε στη λογική μας μέσα στις σημερινές συνθήκες;

Είμαστε ουσιαστικά εύθραυστοι –αυτό δεν είναι κάτι δευτερεύον ή παροδικό- και αυτό το είδαμε σε όλη του τη δραματικότητα. Πολλοί έγραψαν γύρω από αυτό το θέμα τις τελευταίες μέρες. Θα ήθελα εδώ να αναφερθώ σε δύο αγαπητούς μου φίλους, τον Πιλάρ Ραχόρα και Πεδρο Κουαρτάγκο, γνωστοί στοχαστές από τη Βαρκελώνη και τη Μαδρίτη αντίστοιχα. Αυτοί μίλησαν για την πανδημία, η οποία γονατίζει και τη δική μου πατρίδα.

Ο Ραχόλα δηλώνει: Το σοκ αυτής της πανδημίας μάς κάνει να αισθανόμαστε πιο ευάλωτοι. Και διαπιστώνουμε ότι το πρότυπο ζωής μας ή και η ίδια η ζωή είναι εξαιρετικά εύθραυστα. Η ιδέα αυτή ίσως υπάρχει σε όλη την ιστορία της ανθρωπότητας, αλλά την είχαμε ξεχάσει σε αυτήν την εποχή της τεχνολογικής υπερηφάνειας. Ένας απλός ιός της γρίπης και να, απρόοπτα, το χάος στον κόσμο... Ναι, αναμφίβολα θα αποκτήσουμε μεγαλύτερη συνείδηση ότι είμαστε ευάλωτοι».⁹ Αυτό δεν είναι κάτι καινούργιο, είναι χαρακτηριστικό μας από τη γέννηση, αλλά

⁹ «La Vanguardia», 26/3/2020.

σε εποχές τεχνολογικού εγωισμού, όταν νομίζουμε ότι όλα είναι στα χέρια μας, το είχαμε ξεχάσει, το είχαμε αφήσει κατά μέρος, ξεχάσαμε τι πραγματικά είμαστε. Η εισβολή της πραγματικότητας μάς ξαναέδωσε συνείδηση για κάτι τόσο φανερό, αλλά όχι πάντα συνειδητό. «Αυτή η πανδημία» τονίζει ο Πεδρο Κουαρτάγκο «μας κάνει να συνειδητοποιήσουμε ότι οι άνθρωποι είμαστε εύθραυστοι και ασήμαντοι μπροστά στις δυνάμεις της φύσης που δεν ελέγχουμε. Ας θυμόμαστε αυτό το μάθημα, δηλαδή τι δεν είμαστε».¹⁰

Έτσι, βρίσκω εύστοχη τη σκέψη του Ζαν Πιερ Λεγκοφ στην εφημερίδα Φιγκαρώ: «Πρέπει να αντιμετωπίσουμε την τραγικότητα και οδηγούμαστε πάλι στα όρια της ανθρώπινης συνθήκης, «στη θνητότητα των ανθρώπινων πραγμάτων». [...] Αυτή η ώρα της διακοπής μπορεί να είναι η ευκαιρία να επικεντρωθούμε στο ουσιώδες, να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε τις προκλήσεις της εποχής μας. [...] Η ρήξη που έφερε η πανδημία [...] αμφισβητεί ιδέες και αντιλήψεις που φαίνονταν πολύ σταθερές. [...] Η σύγχρονη ζωή φαίνεται ότι οργανώθηκε στους αντίποδες της ιδέας του Πασκάλ ,ο

¹⁰ «Il Foglio», 30/3/2020.

οποίος λέει ότι όλες οι δυστυχίες του ανθρώπου οφείλονται στο γεγονός ότι δεν είναι ικανός να μείνει ήρεμος και μόνος στο δωμάτιό του. [...] Η επιδημία μάς αναγκάζει να αντιμετωπίσουμε την τραγικότητα της ιστορίας χωρίς υπεκφυγές. [...] Ο καθένας από μας πρέπει να βγάλει τα συμπεράσματά του».¹¹

Ξαναβλέποντας πόσο εύθραυστοι είμαστε ερχόμαστε πιο κοντά...

Ναι, το αισθανθήκαμε όταν είδαμε την ακολουθία με τον πάπα Φραγκίσκο στις 27 Μαρτίου μέσα στην έρημη πλατεία του Αγίου Πέτρου, με τόση ένταση που μας άφησε όλους σιωπηλούς: «Αντιληφθήκαμε ότι είμαστε όλοι στην ίδια βάρκα, όλοι αδύναμοι και αποπροσανατολισμένοι. [...] Η καταιγίδα αποκαλύπτει την αδυναμία μας και αφήνει γυμνές εκείνες τις ψεύτικες και άχρηστες ασφάλειες με τις οποίες φτιάξαμε τα σχέδιά μας, τις συνήθειες μας και τις προτεραιότητες. Μας δείχνει πώς αφήσαμε να κοιμάται και εγκαταλείψαμε αυτό που τρέφει, στηρίζει και δυναμώνει τη ζωή μας και την

¹¹ «Il Foglio» 30/3/202.0

κοινότητά μας. Η καταιγίδα φανερώνει όλες τις προσπάθειες να «περιτυλίξουμε» και να ξεχάσουμε ό,τι έθρεψε την ψυχή του λαού μας. Όλες εκείνες τις απόπειρες να αναισθητοποιήσουμε με συνήθειες, φαινομενικά «σωτήριες», ανίκανες να μας ενώσουν με τις ρίζες μας και να ανακαλέσουν τη μνήμη των πατέρων μας, και έτσι στερηθήκαμε την αναγκαία ανοσία για να αντιμετωπίσουμε την αντιξοότητα. Με την καταιγίδα κατέρρευσε το ψέμα που φέρνουν τα στερεότυπα με οποία μασκαρεύουμε το εγώ μας, συνεχώς απασχολημένοι καθώς είμαστε με την εικόνα μας». Στην ίδια βάρκα, ο πάπας Φραγκίσκος έβαλε εμάς, που αντιμετωπίζουμε την καταιγίδα μαζί με ολόκληρη την ανθρώπινη οικογένεια και τη δημιουργία: «Δεν σταματήσαμε μπροστά στα καλέσματα σου, δεν ξυπνήσαμε μπροστά σε πολέμους και αδικίες παγκόσμιες, δεν ακούσαμε την κραυγή των φτωχών, και του πλανήτη μας που νοσεί βαριά. Συνεχίσαμε ανενόχλητοι, νομίζοντας ότι θα μείνουμε πάντα υγιείς σε ένα πλανήτη άρρωστο. Τώρα, ενώ είμαστε σε φουρτουνιασμένη θάλασσα, σε παρακαλούμε: «Κύριε σήκω!».¹²

¹² Πάπας Φραγκίσκος, Ομιλία, 27/3/2020

Μα τι κέρδος έχουμε να δεχθούμε ότι είμαστε αδύναμοι και ευάλωτοι; Σε τι χρησιμεύει;

Μας βγάζει από τον λήθαργο μέσα στον οποίο ζούμε συνήθως, μας αποσπά από την απουσία στην οποία αφήνουμε τον εαυτό μας, σχεδόν χωρίς να το ξέρουμε για να διακόψουμε εκείνη την ανία που μας περιβάλλει: «Και όλα συνωμοτούν να σωπάσουν για μας / όπως αποσιωπούμε / λίγη ντροπή ίσως, όπως αποσιωπούμε / μια κρυφή ελπίδα». ¹³ Αλλά δεν είναι μόνο ότι ανακαλύπτουμε τον εαυτό μας εύθραυστο (Μακριά από το κλαδί σου/ μικρό, φτωχό μου φύλλο/ πούπας; Έλεγε ο Λεοπάρντι). ¹⁴ Η αντίληψη της εύθραυστης φθαρτής μας φύσης κουβαλά μαζί της, δηλαδή είναι συνυφασμένη με το μεγαλείο του ανθρώπου: «Το αιώνιο Μυστήριο/ του είναι μας»: «Ανθρώπινη φύση πες μου πώς / τόσο εύθραυστη και χαμηλή/ αν στάχτη και σκιά είσαι, τόσα πολλά συ-

¹³ R.M. Rilke, "Elegia II", vv 42-44, in Id., *Elegie duinesi*, Einaudi, Torino 1978, p. 13.

¹⁴ G. Leopardi, "Imitazione", vv. 1-3, in Id., *Cara beltà...*, BUR, Milano 2010, p. 113.

ναισθάνεσαι;».¹⁵ Η αίσθηση των ορίων, του πεπερασμένου, η αίσθηση του τραγικού προϋποθέτει την άπειρη επιθυμία που μας χαρακτηρίζει ως ανθρώπους, πριν ακόμη το γνωρίσουμε. Ακόμη κι αν φανταστούμε έναν άπειρο αριθμό κόσμων, ένα άπειρο σύμπαν, θα αισθανόμασταν ότι η επιθυμία μας είναι ακόμη πιο μεγάλη από ένα τέτοιο σύμπαν».¹⁶ Σε αυτό το επίπεδο βρίσκεται και η συνείδηση της μη αναγκαιότητάς μας: Δεν δημιουργούμε εμείς τον εαυτό μας, δεν δίνουμε εμείς ύπαρξη στον εαυτό μας. Μέσα μας υπάρχει μια εξάρτηση. Σήμερα, με έναν ιδιαίτερο τρόπο, έχουμε τη δυνατότητα να το καταλάβουμε καλύτερα.

Έχεις αντιληφθεί μια τέτοια αναζωπύρωση της συνείδησης;

Ναι, και όχι μόνο σε προσωπικότητες ή σε συγγραφείς όπου είναι φυσικό να υπάρχει. Ένας δάσκαλος συνταξιούχος, μέλος μιας

¹⁵ G. Leopardi, "Sopra i ritratto di una bella donna scolpito nel monumento sepolcrale della medesima", XXXI, vv. 22-23, 49-51, in Id., pp. 96-97.

¹⁶ G. Leopardi, "Pensieri", LXVIII, in *Poesie e prose*, Mondadori, Milano 1988, vol. II p 321.

ομάδας σχολικής υποστήριξης για παιδιά από άλλες χώρες διηγείται: “Σήμερα, μια αχτίδα φωτός μέσα σε όλες αυτές τις ειδήσεις που αφορούν την επιδημία. Κάνουμε μια τηλε-συνδιάσκεψη μεταξύ των μαθητών που κάνουν το μάθημα των ιταλικών μαζί μας. Είναι μαθητές και μαθήτριες από χώρες όπως η Αίγυπτος ή το Μαρόκο, από κάθε θρησκεία και μουσουλμάνοι. Μιλάμε για το πώς ζούμε αυτήν την κατάσταση: για τον φόβο, την ανησυχία, για τα σχολεία που κλείσανε. Κάποια στιγμή ένας από αυτούς λέει ότι αυτή η ιστορία φανερώνει τα όρια του ανθρώπου και αρχίζει μια συζήτηση γι’ αυτό το θέμα. Ένα διάλογος όπου εμφανίζεται μια απόσταση για το ποιος είναι ο Θεός, αλλά, παράλληλα, φαίνεται ότι αυτό που μας ενώνει είναι μια κοινή αναζήτηση ενός νοήματος μέσα σε αυτό το δράμα και το ερώτημα γιατί είναι μια δοκιμασία για τον καθένα. Ένας διάλογος έντονος, χωρίς προκαταλήψεις, οι μεν προσπαθούν να καταλάβουν τους λόγους των δε. Ένας διάλογος ελεύθερος, μεταξύ νέων που παίρνουν σοβαρά αυτό που συμβαίνει και το βλέπουν σαν τεστ του τι αξίζει στη ζωή».¹⁷

¹⁷ Lettere, “Con tutti condividiamo la stessa domanda”, clonline.org, 24/3/2020

Ζούμε μεγάλους τομείς της ύπαρξής μας με μια στρεβλή εικόνα του εαυτού μας, βάζοντας σε καραντίνα την ανθρώπινη συνθήκη. Αυτό μας κρατά σε μια κατάσταση λήθαργου. Γι' αυτό ο Γιαμαζάρες παρατηρεί: «Αν αυτή η υγειονομική καταστροφή μπορεί να μας βοηθήσει σε κάτι, είναι ότι μας υπενθυμίζει ότι όλα είναι εύθραυστα, κάτι που ξεχνάμε μόλις ζήσουμε μερικά χρόνια ευμάρειας».¹⁸

Ποιες είναι οι συνέπειες αυτού του λήθαργου;

Μας αφήνει ανήμπορους μπροστά στα απρόοπτα της ζωής. Όπως γράφει ο Γκονζάλεζ Σαίνζ, «Όταν η πιο ωμή και πεζή πραγματικότητα εισβάλλει με βιαιότητα όπως τώρα, όταν η απόσταση ανάμεσα στα γεγονότα και στα λόγια, στα ονόματα των πραγμάτων και τα πράγματα των ονομάτων, περιορίζεται στο ελάχιστο, όλες οι αυταπάτες, όλη η σατανική μηχανή του ψεύδους και της υποκρισίας, όλη η μάταιη άγνοια και η έλλειψη σύνεσης, η άκαμπτη προσαρμογή στην πραγματικότητα και ο πιο αποτελε-

¹⁸ «El País», 28/3/2020.

σματικός έλεγχος και διαχείριση αυτής, η βιαστική και επικερδής, είναι τα χειρότερα όπλα για να την αντιμετωπίσουμε. Η πραγματικότητα μάς βρίσκει ανίδεους σε όλα, άοπλους και αιχμάλωτους νοοτροπιών που είναι τελείως ακατάλληλες». ¹⁹

«Η πραγματικότητα η πιο ωμή και πεζή εισβάλλει με βιαιότητα...» Είναι λόγια ζοφερά...

Η πραγματικότητα δεν μας αφήνει περιθώρια. Όπως έγραψε ο Πάολο Μιέλι στις 3 Απριλίου: «Στον κόσμο έχουμε τώρα ένα εκατομμύριο κρούσματα. Ξέρουμε ότι δεν θα σταματήσουμε εδώ. Ο μισός πληθυσμός της υφηλίου είναι κλεισμένος στο σπίτι. Η Ιταλία έχει το ρεκόρ των νεκρών (13.915). Ακολουθεί η Ισπανία που πέρασε τις δέκα χιλιάδες. Στη Μπολόνια εξέπνευσε ο πρώτος κρατούμενος, που νοσηλεύτηκε σε νοσοκομείο. Στην Κίνα σημειώθηκαν συγκρούσεις με την αστυνομία του Χιανγκζί που ήθελε να εμποδίσει τη διάβαση στους ταξιδιώτες από το Χουμπέι, όπου μόλις ανακοινώθηκε το τέλος της απομόνωσης. Παράλληλα, απο-

¹⁹ «El Mundo», Viernes, 20/3/2020.

μονώθηκε μια περιοχή του Χενάν, όμορη του Χουμπέι. Στο Χογκ Κογκ ξεσπά η δεύτερη καραντίνα αφού επανεμφανίστηκε ο ιός εξ αιτίας (όπως λένε οι αρχές) της μη τήρησης της απόστασης ασφαλείας στα εστιατόρια».²⁰

Βλέποντας τη διάδοση του ιού νιώθουμε την πραγματικότητα σαν κάτι άλλο, κάτι ξένο, διαφορετικό, σκοτεινό και κουφό, μια παρουσία αναπόφευκτη από την οποία εξαρτιόμαστε. Μας επεβλήθη πέρα από κάθε συσπείρωση δική μας, η πραγματικότητα υπερισχύει. Ανυποχώρητη, μας προβληματίζει, δεν σταματά να μας σφίγγει. Με τον Νίτσε είχαμε πειστεί ότι “δεν υπάρχουν γεγονότα, αλλά μόνο ερμηνείες».²¹ Το απόφθεγμα του αυτό άντεξε τόσα χρόνια σαν αλήθεια αναντίρρητη, αλλά σε καταστάσεις όπως αυτή δείχνει την αδυναμία της. Η πραγματικότητα που φαινόταν κάτι ξεπερασμένο, είναι ξεροκέφαλη και ξαναπαίρνει τη θέση της, επανέρχεται με δύναμη στο προσκήνιο. Μπροστά μας έχουμε κάτι παραπάνω από ερμηνείες: Υπάρχουν γεγονότα πιεστικά που απαιτούν προσοχή, αλλά και σωστή ερμηνεία. Ο μηδενισμός -τουλάχιστον

²⁰ «Corriere della Sera», 3/4/2020.

²¹ F. Nietzsche, *Frammenti postumi 1885-1887*, in Id., *Opere*, Adelphi, Milano 1975, vol. VIII fr. 7 (60), p. 299.

από αυτήν την άποψη- είναι στρυμωγμένος στη γωνία.

Το πείσμα της πραγματικότητας δεν μας αφήνει σε ησυχία, αν και τόσες φορές προτιμάμε να μην βλέπουμε, όπως όταν πριν μερικές εβδομάδες είδαμε στη σειρά τα φορτηγά του στρατού που μετέφεραν τους νεκρούς μας από το Μπέργκαμο. Εύλογα λοιπόν Ο Ντομένικο Κιρίκο αναρωτιέται: «Αυτή η κατάσταση δεν μας επιβάλλει άραγε το πολιτιστικό καθήκον να προβληματιστούμε για τον θάνατο με σοβαρότητα και αξιοπρέπεια;».²²

Η πραγματικότητα αναδύεται με όλο της το μυστήριο. Ο Ετσιο Μάουρο μιλά για «τις αγωνίες που προκαλεί το άγνωστο, σε έκταση δυσθεώρητη»,²³ μπροστά στην οποία βρίσκουμε τα όρια της κυριαρχίας μας.

Όταν εμφανίζεται έτσι μυστηριώδης, η πραγματικότητα εμπνέει φόβο...

Ο εχθρός με τον οποίο πρέπει να πολεμήσουμε δεν είναι μόνο κορονο-ιος αλλά ο

²² «La Stampa», 5/4/2020.

²³ «la Repubblica», 11/3/2020.

φόβος. Ένας φόβος που πάντα διαισθανόμαστε, αλλά που εκρήγνυται όταν η πραγματικότητα αποκαλύπτει γυμνή την αδυναμία μας, δείχνει να υπερισχύει και μας κάνει να αντιδράμε ταραγμένα, θέλουμε να κλειστούμε, απελπιζόμαστε. Το αποκάλυψε ο Ίβο Ντιαμάντι, πάντα προσεκτικός στις υπόγειες κινήσεις της κοινωνίας: «Ζούμε τον καιρό του φόβου. [...] Γιατί η αν-Ασφάλεια η α-Βεβαιότητα, μας συνοδεύουν εδώ και πολλά χρόνια. Ίσως από πάντα. [...] Έτσι, ο φόβος μπήκε στη ζωή μας. Στον κόσμο μας. Πολύ πριν έρθει ο Κοβιντ. [...] Μακριά από τους άλλους. Πάντα πιο μόνοι. [...] Κινδυνεύουμε να χάσουμε την ελπίδα. Και εμείς οι ίδιοι.²⁴ Αλλά η υποταγή στον φόβο δεν είναι ο μοναδικός δρόμος.

Τι θέλεις να πεις;

Σε ώρες όπως αυτές αποκαλύπτεται η πορεία ωρίμανσης που καθένας προσωπικά και μαζί με τους άλλους έκανε, η συνείδηση που διαμόρφωσε, η ικανότητα ή ανικανότητα να αντιμετωπίσει τη ζωή που έχει στα χέρια του. Οι μικρές ή μεγάλες ιδεολογίες, οι

²⁴ «la Repubblica», 9/3/2020.

πεποιθήσεις μας, ακόμη και θρησκευτικές, δοκιμάζονται. Η κρούστα των ψεύτικων βεβαιιοτήτων δείχνει τις ρωγμές της. Σε καταστάσεις όπως αυτές στις οποίες έχουμε βυθιστεί καταλαβαίνουμε ότι «η δύναμη ενός ανθρώπου βρίσκεται στην ένταση της αυτοσυνειδησίας του, δηλαδή στην αντίληψη των αξιών που ορίζουν την προσωπικότητά του»,²⁵ δηλαδή πόσο καθαρά αντιλαμβάνεται τον εαυτό του και αυτό για το οποίο αξίζει να ζει.

Πώς και τι σημαίνει να σταθούμε ως άνθρωποι μπροστά σε αυτή την κατάσταση η οποία, θέλοντας και μη, μας αφορά όλους, αν και με τρόπο διαφορετικό: άλλος είναι στην πρώτη γραμμή και παλεύει εναντίον της αρρώστιας (ασθενείς, γιατροί, νοσηλευτικό προσωπικό), άλλος προσφέρει βασικές υπηρεσίες (υπάλληλοι στα σούπερ μάρκετ, δυνάμεις ασφαλείας), άλλος σπεύδει σε βοήθεια (εθελοντές, θρησκευτικοί λειτουργοί και τόσοι άλλοι), άλλος κλείνεται στο σπίτι του υπακούοντας στον κανό-

²⁵ L. Giussani, *Il senso di Dio e l'uomo moderno*, BUR, Milano 2010, p. 132.

να της απομόνωσης και της «κοινωνικής απόστασης»;

Υπάρχει ένα σημείο που ενώνει όλους και είναι η διαθεσιμότητα να δεχθούμε το κάλεσμα που έρχεται από την πραγματικότητα. Σε οποιαδήποτε περίπτωση και αν βρισκόμαστε, οποιοδήποτε κι αν είναι το καθήκον μας, ή διαλέξαμε να έχουμε αυτό που συμβαίνει- με άλλα λόγια το κομμάτι της πραγματικότητας που μας αφορά και σφίγγεται γύρω μας- μας καλεί. Μας καλεί να ανταποκριθούμε. Δεν έχουμε άλλον τόπο όπου να παίζεται η ζωή ως νόημα, ως προορισμός. Δεν έχουμε άλλον τρόπο να πορευτούμε προς την ολοκλήρωσή μας έξω από τις συνθήκες στις οποίες βρισκόμαστε. Αυτό, τολμώ να πω, ισχύει για όλους. Στο πιο γνωστό βιβλίο του ο π. Τζουσανι λέει: «Η μόνη προϋπόθεση για να είμαστε πάντα και αληθινά θρήσκοι είναι να ζούμε πάντα έντονα την πραγματικότητα».²⁶ Η δική του αντίληψη της θρησκευτικότητας μάς ωθεί να δούμε κάθε περίπτωση ως κάλεσμα, με άλλα λόγια, ως κλήση από τον Θεό.

Η περίπτωση, αυτό που κάθε στιγμή μας αφορά και μας προκαλεί, είναι το ξεδίπλωμα

²⁶ L. Giussani, *Il senso religioso*, op. cit., p. 150.

μιας πραγματικότητας που δεν φτιάχνουμε εμείς, που παραπέμπει σε κάτι άλλο, πέρα από εμάς, πιο μεγάλο από εμάς, σε εκείνη την αρχή την οποία ονομάζουμε Μυστήριο. Η θρησκευτικότητα εμφανίζεται σαν αντίληψη βιωματική του Μυστηρίου, της αιγιματικής αρχής σε κάθε μας επαφή με ένα κομμάτι της πραγματικότητας. Γι' αυτό, λέει ακόμη ο Τζουσάνι, «για να ζούμε τη ζωή σαν κάλεσμα πρέπει να τείνουμε στο Μυστήριο μέσα από τις περιστάσεις στις οποίες ο Κύριος μάς οδηγεί και να ανταποκρινόμαστε σε αυτές. [...] Το κάλεσμα σημαίνει ότι πηγαίνουμε στον προορισμό μας αγκαλιάζοντας όλες τις περιστάσεις από τις οποίες ο προορισμός μάς οδηγεί».²⁷ Ο Τζουσάνι γνώριζε σε ποιο ιλιγγιώδες ύψος μάς οδηγεί αυτή η στάση: «η ζωή, η συνειδητή ζωή του ανθρώπου θα έπρεπε να κρέμεται από την στιγμή, να εξαρτάται ανά πάσα στιγμή από εκείνο το σημάδι, φαινομενικά τόσο νεφελώδες, τόσο τυχαίο, όπως είναι οι περιστάσεις μέσα από τις οποίες ο άγνωστος «κύριος» με έλκει, με κεντρίζει με το σχέδιό του. Αν λέμε «ναι» κάθε στιγμή χωρίς να βλέπουμε τίποτα, απλά αποδεχόμενοι την πίεση των

²⁷ L. Giussani, *Realtà e giovinezza. La sfida*, Rizzoli, Milano 2018, p. 65.

ευκαιριών, αυτή είναι μια στάση ζωής που προκαλεί ίλιγγο».²⁸ Μου είναι δύσκολο να βρω λόγια πιο σωστά για να περιγράψω την κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε, αυτά που συμβαίνουν. Είμαστε κρεμασμένοι «κάθε στιγμή από αυτό το σημάδι το τόσο νεφελώδες, τόσο τυχαίο, τις περιστάσεις». Ωστόσο, λέω, αυτή είναι η μόνη λογική στάση, επειδή ακριβώς μέσα από αυτές τις περιστάσεις, το Μυστήριο, αυτός ο «άγνωστος κύριος» μας καλεί, μας έλκει στο μυστηριώδες του σχέδιο, δηλαδή στην ολοκλήρωση της ζωής μας.

Συχνά βλέπουμε τις περιστάσεις, κάποιες περιστάσεις, μόνο σαν εμπόδιο στην ολοκλήρωση μας...

Είναι ένα διαρκές ερώτημα. Σήμερα είναι η απομόνωση λόγω της πανδημίας, ή κάτι που μπορεί να συμβεί ακόμη πιο σοβαρό, πιο δεσμευτικό, αύριο θα είναι η υπερβολική πιεστική μελέτη, η εργασία που κάνουμε και ποτέ δεν διαλέξαμε, ή μια αποτυχία εκεί που περιμέναμε επιτυχία, μια συναισθηματική απόρριψη, ένας αδιάκριτος φίλος ή συ-

²⁸ L. Giussani, *Il senso religioso*, op. cit., p. 189.

νάδελφος, μια αρρώστια. Πάντα θα υπάρχει κάτι που θα φαίνεται σαν εμπόδιο στην επιτυχία της ζωής μας, ενώ, με τρόπο δραματικό, είναι ο τόπος όπου παίζεται η εκπλήρωση της ζωής, η σχέση μας με το Μυστήριο. Είναι, θα έλεγα, μια υπόθεση αντικειμενική. Δεν είναι επιλογή. Η επιλογή είναι στο αν θα το αναγνωρίσουμε ή όχι.

Τι μπορεί να μας στηρίξει σε αυτόν τον «ίλιγγο»;

Η παρουσία των ανθρώπων. Μια ορισμένη ανθρώπινη παρουσία. Αυτή η απάντηση μάς οδηγεί στην προσεκτική εξέταση της κοινωνικής ζωής μας για να δούμε ποιος αποτελεί βοήθεια για μας και ποιος μια υπεκφυγή από εκείνη την αυθεντική στάση ζωής, που προκαλεί ίλιγγο. Η απομόνωση είναι μια παράδοξη ευκαιρία να καταλάβουμε ποια είναι η συντροφιά που τρέφει βαθιά την ύπαρξής μας. Εννοώ μια συντροφιά όχι εξωτερική, όχι μια παρουσία δίπλα στη δική μας, όχι μια παρουσία που ναρκώνει τα ερωτήματα που μας πιέζουν, αλλά αντίθετα, μας βοηθά να τα αντιμετωπίσουμε χωρίς να τα αποφύγουμε.

Κάθε συντροφιά, χριστιανική ή μη, πρέπει να εξετάζεται από αυτό το πρίσμα: οι σύ-

ντροφοι στο σχολείο ή στο πανεπιστήμιο, στο μπαρ, οι συνάδελφοι στην εργασία, στην οικογένεια κ.τ.λ. Πόσες φορές καταλήγουμε σε συμβιβασμούς με τις επιδιώξεις μας και χαμηλώνουμε τους στόχους μας, αρκούμαστε σε σχέσεις που μας προστατεύουν από τη σύγκρουση με τα πράγματα, που μας γλυτώνουν από τη πρόκληση των περιστάσεων, αντί να μας ενθαρρύνουν να τα ζήσουμε! Μια τέτοια συντροφιά δεν μπορεί να είναι στο ύψος του δράματος. Σε ώρες όπως αυτές που ζούμε, όπου η επείγουσα ανάγκη να ζήσουμε γίνεται αναπόφευκτη και πιεστική, αυτό γίνεται πιο προφανές από ποτέ.

Αν ο φόβος μάς κυριεύει, τι μπορεί να τον νικήσει;

Ίσως η πιο βασική εμπειρία που μας βοηθάει να καταλάβουμε είναι εκείνη του μικρού παιδιού. Τι νικάει τον φόβο ενός μικρού παιδιού; Η παρουσία της μητέρας. Αυτή η μέθοδος ισχύει για όλους. Μια παρουσία και όχι μια στρατηγική, όχι η εξυπνάδα μας, το θάρρος μας είναι αυτό που κινητοποιεί και στηρίζει τη ζωή μας. Μια παρουσία και η ενεργή μνήμη αυτής. Ο Αντόνιο Πόλιτο τό-

νισε τη σημασία του συμβολισμού της μητέρας με το παιδί ως απάντηση στον φόβο της επιδημίας: «Βλέπω την ανάγκη να έχουμε εμπιστοσύνη σε κάτι πιο μεγάλο από εμάς, που μας αγαπά άπειρα και μας προστατεύει. Όπως κάναμε παιδιά». Αναφέρθηκε και στην Παναγία του Ελέους, που ανοίγει το πέπλο της για να προστατεύσει τον λαό». ²⁹

Και όταν ο φόβος είναι φόβος του σκότους του θανάτου;

Η λογική δεν μπορεί παρά να είναι η ίδια, γιατί το ανθρώπινο έχει τους νόμους του. Αλλά απέναντι στον βαθύ φόβο, εκείνον που μας σφίγγει βαθιά και προσπαθούμε να απομακρύνουν όσο πιο μακριά μπορούμε (ο φόβος του θανάτου και κάθε παραλλαγής του στη ζωή), πρέπει να αναρωτηθούμε ποια παρουσία μπορεί να τον νικήσει. Όχι οποιαδήποτε παρουσία. Γι' αυτό ο Θεός έγινε άνθρωπος. Έγινε ιστορική παρουσία, σαρκική, πλησίον, ένας σύντροφος στην πορεία. Μόνο ο Θεός που μπαίνει στην ιστορία ως άνθρωπος μπορεί να νικήσει τον βαθύ φόβο, όπως το μαρτυρούν οι

²⁹ «Tracce-Litterae communionis», n. 4/2020, p. 15.

μαθητές του, όπως αφηγείται το Ευαγγέλιο. Για να συμμετάσχει στην ανθρώπινη ζωή μας, ο Θεός έγινε ο ίδιος άνθρωπος «ένας άνθρωπος με το όνομα Ιησούς από τη Ναζαρέτ, υιός της Μαριάμ, ο οποίος τότε στη Ναΐμ, βλέποντας μια μητέρα, χήρα, που συνόδευε στον τάφο τον γιό της, ένωσε συμπόνια προχώρησε, έβαλε το χέρι του στη πλάτη της και της λέει το παράδοξο: «Γυναίκα, μην κλαις», και ανάστησε τον γιό της. Αλλά πώς μπορείς να πεις σε μια γυναίκα χήρα που κηδεύει τον γιό της, γυναίκα μην κλαις; Είναι παράλογο. Αλλά αυτή η παράλογη συμπεριφορά άφησε τον κόσμο με ανοιχτό στόμα». ³⁰ Ποιος ξέρει πώς ένωσε εκείνη η γυναίκα με αυτή την παρουσία δίπλα της που ξεπερνούσε κάθε ανθρώπινο συναίσθημα και της ξανάδινε ελπίδα! Εκείνος ο θάνατος δεν ήταν το τέλος των πάντων, εκείνη η χήρα δεν έμεινε μόνη, γιατί ο σπόρος της Ανάστασης ήταν σε αυτόν τον Άνθρωπο που της έλεγε εκείνα τα ανήκουστα λόγια και αμέσως της έδωσε πίσω τον γιό της ζωντανό.

³⁰ L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, BUR, Milano 2019, p. 58.

Ποια είναι λοιπόν η χριστιανική απάντηση στο δράμα του ανθρώπου, στη μοναξιά του, στην αρρώστια του, στις καταστάσεις που δεν έχουν απάντηση, όπως αυτές που συχνά είδαμε αυτές τις μέρες;

Ο Πώλ Κλωντέλ κάνει μια παρατήρηση καίρια: «Ένα ερώτημα βασανίζει τον νου του αρρώστου: 'Γιατί, Γιατί εγώ; Γιατί πρέπει να υποφέρω;'. [...] Σε αυτή την τρομερή ερώτηση, την πιο παλιά της ανθρωπότητας, στην οποία ο Ιώβ έδωσε την μορφή την σχεδόν επίσημη και λειτουργική, μόνο ο Θεός, τον οποίο απευθείας ρώτησε, ήταν σε θέση να απαντήσει. Το ερώτημα ήταν τόσο μεγάλο που μόνο ο Θεός-Λόγος μπορούσε να αντιμετωπίσει, δίνοντας όχι μια απάντηση, αλλά μια παρουσία, σύμφωνα με τα αυτά λόγια του Ευαγγελίου: 'Εγώ δεν ήρθα να εξηγήσω, να διαλύσω τις αμφιβολίες με μία εξήγηση, αλλά να γεμίσω ή καλύτερα να αντικαταστήσω με την παρουσία μου την ανάγκη της εξήγησης'. Ο Υιός του Θεού δεν ήρθε να καταργήσει τον πόνο, αλλά να υποφέρει μαζί μας».³¹

³¹ P. Claudel, *Toi, qui es-tu?*, Gallimard, Paris 1936, pp. 112, 113. Μετάφραση του συγγραφέα.

Ο Θεός δεν απάντησε στο πρόβλημα της ζωής, της μοναξιάς, του πόνου, με μια εξήγηση, αλλά με την παρουσία Του. Ήρθε στον κόσμο για να μας συνοδέψει να τα ζήσουμε, έγινε συντροφιά του ανθρώπου σε οποιαδήποτε κατάσταση αυτός βρεθεί, ώστε ο άνθρωπος να την αντιμετωπίσει, να την περάσει με μια έσχατη ακατανίκητη θετικότητα. Όπως το είπε ο πάπας Βενέδικτος ΣΤ΄ σε μια διάσημη ομιλία, «Μόνο αυτός ο Θεός μάς σώζει από τον φόβο του κόσμου και από την αγωνία μπροστά στο κενό της ύπαρξής μας. Μόνο βλέποντας προς τον Ιησού Χριστό, η χαρά μας, εν Θεω, φτάνει στην πληρότητά της, γίνεται χαρά λυτρωμένη».³²

Μιλάς για «ακατανίκητη θετικότητα»... Πώς είναι δυνατόν;

Φαντάζομαι την παρηγοριά αυτής της χήρας όταν είδε ζωντανό τον μοναχογιό της. Έναν γιο, ωστόσο, που θα πεθάνει πάλι κάποια μέρα, αργά ή γρήγορα, όπως εξάλλου και η ίδια. Το πρόβλημα θα ήταν πάλι μπροστά. Σκέφτομαι τον απόστολο Παύλο, όταν στη

³² Benedetto XVI, *Omelia*, Regensburg, 12/9/2006.

Ρώμη, δέσμιος στη φυλακή, περίμενε μια δίκη που ίσως τον οδηγούσε στον θάνατο. Γεμάτος όμως ευγνωμοσύνη και χαρά έγραφε στους Φιλιππισίους - τους έχει στην καρδιά του και τρέφει αγάπη γι' αυτούς- λόγια που σε πολλούς θα φαίνονταν παράλογα: «Για μένα ζωή σημαίνει Χρίστος και ο θάνατος είναι κέρδος». Πώς είναι δυνατό; Ο Παύλος είδε τον Χριστό ζωντανό, αναστημένο, οριστικά νικητή πάνω στον θάνατο. Από εκεί αντλούσε την βεβαιότητά του, τη χαρά του, τον τρόπο που ζούσε εκείνη την περίσταση, όπως και κάθε άλλη στιγμή της ζωής του («είτε ζω είτε πεθαίνω»). Όλα τα όριζε εκείνη η παρουσία του Χριστού. Τώρα - λέω για αυτά που συμβαίνουν αυτές τις μέρες που αφορούν επίσης και τόσους χριστιανούς- ο Χριστός δεν καταργεί το δράμα και τον πόνο του αποχωρισμού από αγαπητά πρόσωπα, αλλά δίνει τη δυνατότητα να τα ζήσουμε με άλλον τρόπο και να σταθούμε αλλιώς απέναντι στον θάνατο, όπου δεν κυριαρχεί το μηδέν, αλλά η βεβαιότητα της νικηφόρας παρουσίας Του, μιας συνάντησης χωρίς τέλος, και έτσι, της ολοκλήρωσης της ζωής, της οριστικής σχέσης μαζί Του. Μπορεί να είναι έτσι μόνο γι' αυτόν που έχει την εμπειρία των σημείων εκείνης της ολοκλήρωσης και της ανάπτυξης μιας επιθυμίας πάνω από όλες τις άλλες, της επιθυμίας

-όπως λέει ο Απόστολος- «να είμαι με τον Χριστό θα ήταν το καλύτερο».³³ Όχι από περιφρόνηση προς τη ζωή, αλλά από αγάπη προς τη ζωή που ζητά την αιωνιότητα.

Πώς μπορεί ο άνθρωπος σήμερα, με όλα αυτά που συμβαίνουν μέσα στην νοοτροπία του κόσμου, να γνωρίσει την αλήθεια αυτής της εμπειρίας;

Αυτά τα λόγια είναι αξιόπιστα μόνο αν δούμε εδώ και τώρα πρόσωπα που ζουν αυτή την νίκη του Θεού πάνω στον θάνατο, την παρουσία Του πραγματική και σύγχρονη, και έτσι, έναν νέο τρόπο να αντιμετωπίζουμε τις περιστάσεις, γεμάτο από ελπίδα και ειρήνη πρωτοφανείς, μαζί με μια ενεργητικότητα ασίγαστη.

Περισσότερο από οποιοδήποτε λόγο καθησυχαστικό ή από ηθικολογίες, αυτό που χρειαζόμαστε είναι να συναντήσουμε πρόσωπα στα οποία μπορούμε να δούμε την εμπειρία αυτής της νίκης, να δούμε μια ζεστή παρουσία, η οποία μας κάνει να σταθούμε μπροστά στον πόνο, στην οδύνη... η οποία μαρτυρεί ένα νόημα αντίστοιχο με τις προκλήσεις που ζούμε.

³³ Fil 1,21,32.

Υπάρχουν τέτοια πρόσωπα;

Βεβαίως, πώς όχι! Σε καιρούς όπως αυτοί που ζούμε τώρα είναι πιο εύκολο να τους εντοπίσει κανείς, γιατί φαίνεται η διαφορά, η ελπίδα που έχουν. Μαζί τους εκεί όπου τους βρίσκουμε μπορούμε πιο εύκολα να ξεκινήσουμε, να ξανασηκωθούμε μετά την πτώση, να ξαναδέσουμε κομμάτι κομμάτι τον κοινωνικό ιστό ώστε ο φόβος και η δυσπιστία να μην έχουν την τελευταία λέξη.

Βλέπω πολλούς μεταξύ των γιατρών, του νοσηλευτικού προσωπικού. Είναι φιλικές παρουσίες, μας δείχνουν έναν δρόμο, είναι παρουσίες που δεν προγραμματίζουμε εμείς, τόσο εξαιρετικές –αν και μέσα στις κοινές συνθήκες- που μας αφήνουν χωρίς λόγια, σιωπηλούς. Όπως το πρόσωπο που γράφει το γράμμα που παρουσιάζω. Αναρωτήθηκα αν είναι καλό να το δείξω γιατί αναφέρεται σε μένα, αλλά μου φάνηκε ότι όπως και να 'ναι άξιζε τον κόπο.

«Χωρίς προειδοποίηση βρέθηκα στα χαρακώματα. Είναι σαν να είμαστε σε πόλεμο. Η καθημερινότητά μου στη δουλειά και στην οικογένεια άλλαξε. Σαν γιατρός, σαν σύζυγος, σαν μητέρα κοιμάμαι τώρα σε απομόνωση, δεν βλέπω τα παιδιά μου από δύο εβδομάδες, δεν έχω άμεση επαφή με τον

ασθενή. Ανάμεσά μας υπάρχει μια μάσκα, το γυαλί, ένα σαν σκάφανδρο. Συχνά είναι ηλικιωμένοι που ζουν μόνοι αυτή τη δοκιμασία. Φοβούνται. Πεθαίνουν μόνοι. Οι συγγενείς απομονωμένοι στο σπίτι, δεν μπορούν να συμπαρασταθούν στον άνθρωπο τους, και δέχονται τηλεφωνήματα τη νύχτα όπου τους αναγγέλλω τον θάνατο του συγγενούς. Ανάμεσα σε μένα και σε αυτούς υπάρχει το τηλέφωνο. Εγώ τι μπορώ να κάνω ανθρώπινα, σαν χριστιανή; Μπαίνω στο τμήμα, αναζητώ ένα χαμόγελο, και μια αγκαλιά μιας νοσοκόμας, μιας φίλης. Αυτήν την ώρα της απομόνωσης έχω ανάγκη να νιώσω φυσική εγγύτητα. Μέσα σε όλα αυτά με στηρίζει να ξαναδιαβάζω όλες τις μέρες την επιστολή του Καρρόν στην εφημερίδα Κοριέρε ντελα Σέρα,³⁴ που με βοηθά να κρατήσω μια στάση αποδοχής του άλλου, να αναρωτιέμαι τελικά τι αντέχει. Οφείλω να αναγνωρίσω το ουσιώδες, το αληθινό. Υπάρχει και η όλη πορεία που κάναμε στο κείμενο της Σχολής της κοινότητας (η συνεχής κατήχηση του κινήματος «Κοινωνία και Απελευθέρωση»): η δοκιμασία είναι ο τρόπος που αναπτύσσεται η πίστη, αν η ελευθερία παίζεται απέναντι στην Προτε-

³⁴ *Ecco come nelle difficoltà impariamo a battere la paura*, «Corriere della Sera», 1/3/2020.

ραιότητα που απαιτεί τα πάντα. Αυτό φέρνει ίλιγγο. Πρέπει να δείξουμε εμπιστοσύνη και να δεχθούμε αυτό το ρίσκο. Η βεβαιότητα που στηρίζει τη ζωή μας είναι μια σχέση, και πρέπει να κάνουμε μια πορεία ώστε να φτάσουμε σ' αυτήν την συναισθηματική βεβαιότητα. Οι περιστάσεις μάς δόθηκαν για να βασιστούμε περισσότερο σε Εκείνον. Μας καλεί με έναν μυστηριώδη τρόπο. Η πίστη είναι να εμπιστεύομαι ότι Αυτός μας καλεί. 'Μόνο όταν κυριαρχεί μια βάσιμη ελπίδα είμαστε ικανοί να αντιμετωπίσουμε τις περιστάσεις χωρίς να το βάλουμε στα πόδια'. Καλούμαστε πιο έντονα από κάθε άλλη φορά να απαντήσουμε σε Εκείνον που μας καλεί με τρόπο μυστηριώδη. Αυτή τη βεβαιότητα μπορώ να δώσω στους ασθενείς μου, στους συγγενείς, μαζί με τις ιατρικές φροντίδες».

Υπάρχουν παρουσίες που μεταδίδουν μια βεβαιότητα, μια βαθιά ελπίδα, σε όποιον συναντούν στον δρόμο τους και μπορούν να την μεταδώσουν μόνο επειδή την ζουν.

Δεν αρκούν μόνο κάποια «χριστιανικά» λόγια...

Μόνο η μαρτυρία, η παρουσίαση διαφόρων εμπειριών που προκύπτουν από τις

συναντήσεις και βιώματα χριστιανών έχουν όφελος. Ασφαλώς δεν μπορούμε να ονομάσουμε τους εαυτούς μάρτυρες, μπορούμε μόνο να κοινοποιήσουμε, να προσφέρουμε, στους άλλους τις εμπειρίες μας και την προσωπική μας εξέλιξη. Πρόσφατα μίλησα με μια κυρία που έχει τον σύζυγό της θετικό στον ιό. Δεν μπορεί να τον δει, δεν μπορεί ούτε να τον επισκεφτεί για ένα λεπτό. Έχει και μια μικρή κόρη. Μου έλεγε: «Βλέπεις; Θα ήθελα να του προφέρω τη βοήθεια μου, να είμαι κοντά του, αλλά είμαι κλεισμένη εδώ με την κόρη μου». Προσπάθησα να της πω: «Χρειάζεται να ανταποκριθείς στην κατάσταση σου, όπως και ο σύζυγος σου κάνει το ίδιο από τη δική του πλευρά. Διαφορετικά, αν δεν κάνεις εσύ τη δική σου προσπάθεια, αν δεν ζήσεις εσύ μια σχέση με την Παρουσία του Θεού που νικά τον φόβο, όταν τον καλέσεις με το FaceTime για να δει την κόρη του και εσένα, τι βοήθεια θα του δώσεις; Εσύ θα μπορείς να του συμπαρασταθείς, να του προσφέρεις τη βοήθειά σου, ενώ υποφέρει στο νοσοκομείο, μόνο αν κάνεις τη δική σου προσπάθεια. Τότε, ακόμη κι αν δεν του πεις τίποτα, στο πρόσωπό σου θα δει την ελπίδα που θα τον στηρίξει».

Τι έχεις να πεις για τα πρόσωπα που, όπως λένε, βρίσκονται στην πρώτη γραμμή στη μάχη κατά της πανδημίας, για αυτούς που εκτίθενται καθημερινά στον κίνδυνο;

Είδα αυτές τις εβδομάδες μια πλημμύρα γενναιοδωρίας, αφοσίωσης και φροντίδας που με συγκίνησαν βαθιά. Νιώθω βαθιά ευγνωμοσύνη για όποιον φροντίζει τις ανάγκες των άλλων αδελφών του και βάζει σε κίνδυνο τον εαυτό του.

«Όταν βλέπουμε άλλους που είναι σε χειρότερη κατάσταση από τη δική μας, νιώθουμε την ανάγκη να τους βοηθήσουμε σύμφωνα με τις δυνατότητές μας. Αυτή η ανάγκη είναι τόσο βαθιά, τόσο φυσική, που βρίσκεται μέσα μας πριν ακόμη την συνειδητοποιήσουμε και την ονομάζουμε, σωστά, νόμο της ύπαρξης. [...] Το ενδιαφέρον για τους άλλους, η αυτοπροσφορά, μας ωθεί στο ύψιστο ή μάλλον στο μοναδικό καθήκον της ζωής, δηλαδή να ολοκληρώσουμε τον εαυτό μας».³⁵ Η χριστιανική συνάντηση σκοπό έχει να στηρίξει και να σταθεροποιήσει, να κάνει πιο αληθινή την ανάταση του

³⁵ L. Giussani, *Il senso della caritativa*, in Pubblicazioni, clonline.org, pp. 5-6.

ανθρώπου, την ανύψωση της ανθρωπιάς, ώστε η ζωή να γίνει σε κάθε της όψη «ευσπλαχνία» συγκινητική αυτοπροσφορά.

Αυτή είναι η περίοδος της υποχρεωτικής μοναξιάς. Η παρούσα «περίσταση», δεν είναι ένα εμπόδιο της χριστιανικής εμπειρίας για την οποία μίλησες; Η «κοινωνική απόσταση» επιβάλλει απόσταση ακόμη και από εκείνες τις «παρουσίες» στις οποίες αναφερόσουν, ένα εμπόδιο στην προσέγγιση, στην επικοινωνία...

Αντιθέτως, μπορεί να είναι μεγάλη ευκαιρία για βαθύτερη χριστιανική εμπειρία, για ωρίμανση της πίστης, δηλαδή για την ανακάλυψη του περιεχομένου της συνάντησης, για την απαρχή εκείνης της συντροφιάς όπου διαπιστώνουμε ότι αναγεννιόμαστε, ότι βρίσκουμε υπόσταση. Αν δεν γίνει αυτή η ανακάλυψη, τότε μένουμε στην επιφάνεια, και τείνουμε να υποβιβάσουμε τη χριστιανική εμπειρία σε επίπεδο κοινωνικών σχέσεων, να αδειάσουμε τη συντροφικότητα από το βαθύτερο της νόημα. Να εξηγήσω τι εννοώ με ένα παράδειγμα. Ένας νέος φίλος μου πήρε πτυχίο και άρχισε μια νέα ζωή. Κατά συνέπεια δεν βλέπόμεσταν συχνά όπως

πριν. Πρόσφατα παραπονιόταν γι' αυτό. Του θύμισα μια ευαγγελική περικοπή. Μια μέρα οι απόστολοι ήταν στη βάρκα με τον Ιησού και θυμήθηκαν ότι δεν πήραν ψωμί. Παρότι ήταν μάρτυρες του πολλαπλασιασμού των άρτων, κάτι που ήταν πρωτοφανές, άρχισαν να διαπληκτίζονται μεταξύ τους γιατί ξέχασαν τα ψωμιά. Λέω λοιπόν στον φίλο μου ότι ο Ιησούς ήταν εκεί δίπλα τους μέσα στη βάρκα! Και αυτοί συνέχισαν να παραπονιούνται! Το πρόβλημα δεν ήταν ότι ήταν μόνοι, γιατί ο Ιησούς ήταν μαζί τους, αλλά γι' αυτούς ήταν σαν να ήταν απών. Και συζητούσαν μεταξύ τους γιατί δεν είχαν ψωμιά. Για να δείξει πού ήταν το πρόβλημα, ο Ιησούς δεν κάνει ένα άλλο θαύμα. Σε τι θα χρησίμευε ένα άλλο μετά από όλα όσα είχαν δει; Τι κάνει λοιπόν ο Ιησούς; Τους απευθύνει τρία ερωτήματα. Το πρώτο: «Πόσα ψωμιά πήρατε μετά τον πρώτο πολλαπλασιασμό;» Μετά : «Πόσα μετά τον δεύτερο πολλαπλασιασμό;» Και τέλος: «Ακόμη δεν καταλαβαίνετε;». ³⁶ Πόσο είναι πολύτιμη η βοήθεια του Ιησού στους φίλους του με τα ερωτήματά του! Δεν δίνει εξηγήσεις, δεν κάνει θαύματα, αλλά τους ενθαρρύνει μέσα από την εμπειρία τους να χρησιμοποιήσουν

³⁶ Mc 8, 19-21.

τη λογική τους, ώστε να καταλάβουν ποιον έχουν συναντήσει (είχαν μαζί τους τον δημιουργό του ψωμιού!). Αν δεν καταλάβαιναν, προσοχή, δεν ήταν επειδή ήταν μόνοι ή δεν είχαν στοιχεία να καταλάβουν, αλλά γιατί δεν χρησιμοποίησαν το μυαλό τους. Ο Χριστός τούς είχε αποκαλυφτεί με τα πολλά σημεία που είχε πραγματοποιήσει, σημεία που είχαν δει, ήταν η απάντηση στην βαθιά αναζήτησή τους, στις ανθρώπινες ανάγκες τους, σε πολλές περιπτώσεις και περιπτώσεις δραματικές, αλλά αυτοί δεν αναγνώρισαν ακόμη ποιος ήταν, με εκείνη την αναγνώριση που ονομάζεται πίστη και ανθίζει «στο ακρότατο σημείο της λογικής σαν λουλούδι της χάρης, στο οποίο ο άνθρωπος συνανεί ελεύθερα».³⁷

Η χριστιανική πίστη δεν είναι η αναγνώριση του «θείου», αλλά του «παρόντος θείου» στο ανθρώπινο, με τον Ιησού της Ναζαρέτ, τον Χριστό, και σήμερα σε εκείνο το σημάδι του Χριστού που είναι η κοινότητα των πιστών σε Αυτόν. «Ο ερχομός ρου Χριστού διατηρείται στην ιστορία χάρη στην κοινωνία των πιστών».³⁸ «Ο Ιησούς Χριστός,

³⁷ L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo*, op. cit., pp. 45-46.

³⁸ Id., p. 55

εκείνος ο άνθρωπος που έζησε πριν δύο χιλιάδες χρόνια, κρύβεται, είναι παρών, στην εικόνα μιας διαφορετικής ανθρωπότητας. Η συνάρτηση, η επαφή, εδώ γίνεται με μια ανθρωπότητα διαφορετική»,³⁹ με μια διαφορετική κατάσταση της ανθρωπότητας: σκοντάφτουμε, μας παραξενεύει ένα νέο αίσθημα ζωής, κάτι που αυξάνει τη βεβαιότητά της, τη θετικότητα, την ελπίδα και την προσφορά. Σε πολλούς από μας υπήρξε αυτή η «επαφή», χωρίς να φτάσουμε σε εκείνη την αναγνώριση που ονομάζουμε πίστη, αυτή που ανθίζει στο ακρότατο σημείο της λογικής, και προϋποθέτει όλη την προηγούμενη μακρά πορεία της λογικής, του συναισθήματος και της ελευθερίας του ανθρώπου. Η παρούσα κατάσταση υποχρεωτικής απομόνωσης λοιπόν, επειδή ακριβώς μας ωθεί να μην θεωρήσουμε δεδομένη την ανθρώπινη κατάσταση, μπορεί να είναι μια μεγάλη ευκαιρία για την πιο προσωπική ανάπτυξη αυτής της πορείας, για να καταλάβουμε το νόημα που μας προσφέρεται με μια πλούσια ανθρώπινη συνάντηση. Μπορούμε να αδράξουμε την ευκαιρία ή να μείνουμε στα παράπονα, όπως οι μαθητές μέσα στη βάρκα.

³⁹ L. Giussani, *Qualcosa che viene prima*, «Tracce-Litterae communionis», n. 10/2008, pp. 1-2.

Είναι όμως γεγονός ότι σε αυτήν την κατάσταση της υποχρεωτικής απομόνωσης, δεν μπορούμε να μοιραστούμε με άλλους τον πόνο, την οδύνη των αγαπημένων μας, την εγκατάλειψή τους στο νοσοκομείο...

Αυτό είναι το ερώτημα που μου έθεσε μια κοπέλα από τη Μαδρίτη σε μια συνάντηση με φοιτητές με τους οποίους συνδέθηκα με τηλε -συνδιάσκεψη την τελευταία εβδομάδα του Μαρτίου. Έλεγε: «Αυτές τις μέρες, ο παππούς μου είναι στο νοσοκομείο, πιθανώς θα πεθάνει και στην οικογένεια έχουμε το μεγάλο ερώτημα: γιατί δεν μπορούμε να είμαστε εκεί μαζί του, όχι μόνο πεθαίνει, αλλά θα πεθάνει μόνος. Αισθάνομαι την αδυναμία μου και σκέφτομαι: «Γιατί δεν μπορώ να είμαι μαζί του; Γιατί δεν μπορώ να τον συντροφεύσω;» Είναι σαφές ότι η κατάσταση ζητά, και κατά κάποιον τρόπο επιβάλλει, μια θυσία: Αυτό που θα θέλαμε δεν γίνεται, δεν μας επιτρέπεται. Αλλά το θέμα είναι αν η κατάσταση, έτσι όπως παρουσιάζεται, δηλαδή αναπόφευκτη –δεν μπορούμε να την αλλάξουμε, διαφορετικά θα το είχαμε κάνει – είναι το απόλυτο κενό, ένα τίποτα, ή είναι κάλεσμα, ο τόπος ενός μυστηριώδους

καλέσματος, ο τρόπος που το Μυστήριο, αυτό που όλη η πραγματικότητα στηρίζει, με καλεί να ζήσω, να προχωρήσω σε έναν προορισμό. Αυτό είναι το δίλημμα.

Αν αυτή η κοπέλα δεχθεί την πραγματικότητα ως κάλεσμα, θα μπορεί να πει, όπως πράγματι είπε στη συνέχεια της επέμβασής της, «Και αυτή η περίπτωση είναι για μένα. Αυτή η αδυναμία είναι για μένα. Η μοναξιά του παππού μου στο νοσοκομείο είναι γι' αυτόν. Από μένα ζητάνε τη διαθεσιμότητα να δεχθώ εκείνο το σημάδι του Μυστηρίου που είναι οι περιστάσεις, και να ακολουθήσω την πραγματικότητα». Προκαλεί ίλιγγο, είναι δραματικό. Το Μυστήριο έγινε σάρκα για να μπορεί ο άνθρωπος να αντέξει αυτόν τον ίλιγγο. Να δεχθεί αυτό το δράμα. Η κοπέλα το έδειξε σε αυτούς που την άκουγαν. Το «ναι» στην περίπτωση γίνεται «ναι» στο Μυστήριο που έγινε σάρκα, σε εκείνον τον άνθρωπο, στον Χριστό, που πέθανε και αναστήθηκε, που είναι παρών τώρα, δύο χιλιάδες χρόνια μετά, στην αδελφότητα που δημιουργήσε και ξεχωρίζει με κάποια ιδιαίτερα ανθρωπινα χαρακτηριστικά. «Η αλήθεια της πίστης» έλεγε ο π. Τζουσάνι το 1972, σε μια δύσκολη ιστορική περίοδο, φαίνεται

«από την ικανότητα να κάνουμε εργαλείο ή ώρα ωρίμανσης» εκείνο που φαίνεται «σαν αντίθεση, διωγμός, δυσκολία».⁴⁰

Άρα, όποιος είναι κλεισμένος στο σπίτι του πρέπει να έχει την ίδια στάση με εκείνον που είναι στην πρώτη γραμμή;

Η ίδια η εμπειρία δεν αλλάζει. Το θέμα είναι να ανταποκριθούμε στην πραγματικότητα, στο μυστηριώδες βάθος της, να κάνουμε ένα βήμα προόδου μέσα από τις συγκεκριμένες συνθήκες, ένα βήμα προς τον σκοπό μας, ανακαλύπτοντας έτσι, τι μας βοηθά να μείνουμε σε αυτόν τον δρόμο. Σκέφτομαι έναν φοιτητή, ο οποίος ως πριν μια εβδομάδα ήταν πάντα δραστήριος με χίλια πράγματα, με χίλιες γνωριμίες, πάντα έξω από το σπίτι, με συνεχείς συναντήσεις και σχέδια. Απρόοπτα αναγκάστηκε, όπως όλοι, να απομονωθεί στο σπίτι. Για μέρες πολλές, όλο το 24ωρο δίπλα στους γονείς του. Αντί να δει αυτή την κατάσταση σαν ατυχία, την είδε σαν ευκαιρία, μια πρόκληση, όπως λέγαμε πιο πάνω. Μου έγραφε:

⁴⁰ L. Giussani, *La lunga marcia della maturità*, «Tracce-Litterae communionis», n. 3/2008, p. 57.

«Μπροστά στην προοπτική να μείνω στο σπίτι με κυρίεψε φόβος, γιατί εγώ πάντα προσπάθησα να ξεφύγω από το σπίτι, δεν αισθάνθηκα ποτέ άνετα. Αλλά θυμήθηκα και το βλέμμα γενναιοδωρίας που γνώρισα από κάποια πρόσωπα της κοινότητας αυτά τα χρόνια και θυμήθηκα και τις στιγμές που μπόρεσα να καθίσω με τους γονείς μου χωρίς να τους «μετρώ». Και αυτό συνέβαινε όταν θυμόμουν ότι ο Χριστός μέσα στην ημέρα μου είναι παρών. Μόνο τότε ήμουν ελεύθερος απέναντί τους. Άρχισα αυτή την απομόνωση με προσευχή, όση δεν είχα κάνει ως τότε. Έλεγα: «Σε παρακαλώ Κύριε να είσαι παρών εδώ». Με έκπληξη είδα ότι το πρόβλημα δεν ήταν μόνο από τη δική τους πλευρά, αντίθετα, ήταν κυρίως από τη δική μου, γιατί τους έβλεπα σύμφωνα με μια ιδέα τελειότητας και τους έκρινα, τους σύγκρινα με άλλους και τους υποτιμούσα. Αυτές τις μέρες τους «κοίταξα» και κατάλαβα ποιοι ήταν. Ως τώρα νόμιζα ότι τα ξέρω όλα γι' αυτούς, οπότε δεν ήθελα και να ανοίξω συζήτηση, να περάσω λίγο καιρό μαζί τους. Αλλά αυτές τις μέρες είναι οι σύντροφοι της ζωής μου και συμβαίνουν πράγματα που δεν φανταζόμουν».

Αυτός ο νέος δεν συνέχισε να βλέπει τους γονείς τους σύμφωνα με την εικόνα που

είχε, η στενή συμβίωση –την οποία δέχθηκε, την είδε σαν κάλεσμα- τον ώθησε να δει πώς είναι πραγματικά, και αυτό ήταν κέρδος στη ζωή του, είδε αμέσως τα αποτελέσματα. Είπε «ναι» στην πρόκληση της πραγματικότητας και έκανε βήματα που δεν περίμενε.

Αν δεχθούμε τις περιστάσεις, αν πάμε ως το βάθος, -όπου είμαστε «υποχρεωμένοι» λόγω της κατάστασης- μπορούμε να ανακαλύψουμε πράγματα που αποτελούν καμπή στη ζωή μας. Το λέει και μια άλλη φοιτήτρια, η οποία διηγείται:

«Πριν μερικές εβδομάδες, μετά από ένα χρόνο που ήταν άρρωστη, η μητέρα μου απεβίωσε. Μια εβδομάδα μετά την κηδεία έμεινα μόνη στο σπίτι απομονωμένη. Τα αδέρφια μου ζουν στο εξωτερικό και ο πατέρας μου φεύγει από το σπίτι στις 6 και 30 το πρωί για να εργαστεί στο νοσοκομείο και επιστρέφει στις 8 και 30 το βράδυ. Σε αυτές τις μέρες μοναξιάς, που ήταν πολυάσχολες, αντιλαμβάνομαι πώς αυτή η περίοδος απομόνωσης μπορεί να είναι προνομιούχος. Για να μην χάσω όλη τη μέρα πρέπει από το πρωί που θα ανοίξω τα μάτια, να δω τι έχω πραγματικά ανάγκη. Σε ορισμένους φίλους ζητώ να μου κάνουν παρέα και να μου πουν τι κάνουν. Εξάλλου, αυτή η κατάσταση δεν με αφήνει να σκεφτώ άλλο από τον θάνατο της

μητέρας μου. Πρέπει να ασχοληθώ και με τις δουλείες του σπιτιού που μου θυμίζουν όλο το εικοσιτετράωρο τι έκανε και τι έλεγε αυτή. Ωστόσο, μέσα στον πόνο που νιώθω να μεγαλώνει όσο περνούν οι μέρες, αντιλαμβάνομαι ότι η μητέρα μου, αν και διαφορετικά από πριν, είναι παρούσα στη ζωή μου, με κινεί σε μέρες φαινομενικά πάντα ίδιες. Είναι ακριβώς όπως με τον αρραβωνιαστικό μου, που δεν είναι μαζί μου, αλλά είναι παρών, ζει και αυτός την απομόνωσή του σαράντα χιλιόμετρα από εδώ, και μόνο που αυτός υπάρχει και τον θυμάμαι την ημέρα με κάνει να προχωρώ. Η ζωή μου όπως διαμορφώθηκε μετά τον θάνατο της μητέρας μου –περνώ αυτήν τη μοναξιά κάνοντας αυτά που πρέπει να κάνω, αλλά με μια γαλήνη στο βάθος που με εκπλήσσει- με κάνει να πω, αν και με φόβο, τρέμοντας, ότι ο Χριστός δίνει νίκη στη ζωή πάνω στον θάνατο. Αυτές τις μέρες νιώθω μια απέραντη ευγνωμοσύνη για όλα όσα συνέβησαν. Παράλληλα, μεγαλώνει μέσα μου ένας πόνος, γιατί ο πατέρας μου το βράδυ επιστρέφει συγκλονισμένος από το νοσοκομείο, με βαθιά νοσταλγία για τη μαμά, και το δείπνο το περνάμε πάντα μέσα στη σιωπή. Η αδυναμία μου με θλίβει, αναρωτιέμαι τι οφείλω να κάνω σε αυτές τις συνθήκες, τι σημαίνει πραγματικά «να προσφέρω» βάζοντας

ένα πλυντήριο ή να διαβάσω μία σελίδα από τα μαθήματά μου».

Τι βοήθεια θα μπορεί να δώσει αυτή η κοπέλα στον πατέρα της όταν αυτός φτάνει στο σπίτι το βράδυ κουρασμένος, πτώμα και δεν έχει διάθεση να μιλήσει; Μπορεί ακριβώς να δώσει τον αγώνα που κάνει, τη συνείδηση του εαυτού της, όσων κάνει και της δίνουν ζωή, το πρόσωπό της που φανερώνει ευγνωμοσύνη.

Πρόσφατα, μια Επιστολή στους φίλους της «Κοινωνία και Απελευθέρωση», σχετικά με την παρούσα κατάσταση της πανδημίας, έγραψες: «Η αναγνώριση του Χριστού και δικό μας «ναι» σε Αυτόν, ακόμη και μέσα στην απομόνωση στην οποία καθένας από μας μπορεί να είναι υποχρεωμένος, είναι συμβολή στη σωτηρία κάθε ανθρώπου σήμερα, πριν από κάθε νόμιμη προσπάθεια συμπάραστασης, παρότι και αυτό πρέπει να κάνουμε στα μέτρα του δυνατού». Μπορώ να σου ζητήσω να εξηγήσεις τι θέλεις να πεις;

Ήθελα να πω ότι η πιο μεγάλη συμβολή μας στον κόσμο είναι το δικό μας «ναι» στο Μυστήριο που μας καλεί, το «ναι στον Χρι-

στό, η πίστη, και όχι, αρχικά, αυτό που καταφέρνουμε να κάνουμε. Πράγματι, ακόμη κι όταν κάνουμε –όπως αυτοί που σήμερα είναι στην πρώτη γραμμή-, η πιο μεγάλη μας συμβολή είναι εκείνο το «ναι», γιατί αυτό – αν το βιώνουμε αυθεντικά- αλλάζει τον τρόπο που κάνουμε όσα κάνουμε, και τα κάνει ακόμη πιο χρήσιμα στους αδελφούς μας. Ας είμαστε σαφείς, δεν υπάρχει καμιά αντίθεση ανάμεσα στην πίστη και στη δράση, το αντίθετο: Η πίστη θεμελιώνει τη δράση, την κάνει πλήρη και ακατάβλητη, είναι η ρίζα της δράσης που γίνεται –με τη χάρη- αγάπη, υποστήριξη χωρίς όρους του καλού του άλλου, και θα φανερωθεί με διάφορους τρόπους. Η πιο πρωτότυπη βοήθειά που μπορούμε να δώσουμε στον κόσμο είναι η πίστη μας στον Χριστό, το «ναι» σε Αυτόν, είτε κάνουμε κάτι είτε βρισκόμαστε στην αδυναμία να κάνουμε οτιδήποτε. Στη σαρακοστή του 2006, ο πάπας Βενέδικτος ΙΣΤ΄ το είπε με λόγια που θυμόμαστε ακόμη:

«Ακόμη και σήμερα, την εποχή της παγκόσμιας σκέψης, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι κανένα οικονομικό, κοινωνικό ή πολιτικό σχέδιο δεν είναι δωρεά του εαυτού μας στον άλλον άνθρωπο με αγάπη. Όποιος ενεργεί σύμφωνα με την ευαγγελική λογική ζει την πίστη ως φιλία με τον Θεό που ενανθρώπι-

σε, και όπως Εκείνος, φορτώνεται τις υλικές και πνευματικές ανάγκες του πλησίον. Τον βλέπει σαν απύθμενο μυστήριο, άξιο απεριόριστης φροντίδας και προσοχής. Γνωρίζει ότι όποιος δεν δίνει τον Θεό, δίνει πολύ λίγο. Όπως έλεγε η αγία Τερέζα της Καλκούτας: «Η πρώτη φτώχεια των λαών είναι ότι δεν γνωρίζουν τον Χριστό». Γι' αυτό πρέπει να βρούμε τον Θεό στο φιλεύσπλαχνο πρόσωπο του Χριστού. Χωρίς αυτό, ένας πολιτισμός δεν χτίζεται σε στέρεα θεμέλια».⁴¹

Η κατάσταση απομόνωσης και υποχρεωτικής αδράνειας που πολλοί ζουν μπορεί να είναι μια ευκαιρία για να καταλάβουμε ότι η έμπρακτη πίστη είναι η προσφορά που ως χριστιανοί μπορούμε να δώσουμε στους άλλους. Γιατί, αν στην προσπάθειά μας να είμαστε κοντά στους άλλους -στα μέτρα που σήμερα ισχύουν- δεν προσφέρεται ο Χριστός, το δικό μας «ναι» στον Χριστό, θα δώσουμε πάλι «πολύ λίγο», δεν θα δώσουμε το ουσιώδες. Ακόμη και στην απομόνωση που βρισκόμαστε, το «ναι» στον Χριστό είναι η συνεισφορά μας στη σωτηρία κάθε ανθρώπου σήμερα, πριν από κάθε δυνατότητα να τους συντροφεύσουμε, γιατί εκεί είναι το ουσιώδες που δίνει νόημα.

⁴¹ Benedetto XVI, *Messaggio per la Quaresima 2006*.

Αυτό αλλάζει την εικόνα που οι περισσότεροι έχουμε για τη συνεισφορά μας στον κόσμο, για το καλό των ανθρώπων, ακόμη και των πιο αγαπητών σε μας. Γι' αυτόν τον λόγο πολλοί αισθάνονται κάπως άχρηστοι. Με άλλα λόγια, η αδυναμία να «κάνουμε» κάτι μας απογοητεύει...

Σκέφτομαι ότι η αγία Θηρεσία η νεότερη, του Λιζιέ, μια μοναχή που δεν βγήκε από το μοναστήρι και πέθανε νεότατη, ανακηρύχθηκε από την Εκκλησία, προστάτις των ιεραποστολών. Πώς γίνεται αυτό; Τι λέει η Εκκλησία γι' αυτήν; Λέει ότι το δικό της «ναι» -κρυφό, χωρίς έργα σύμφωνα με την κρίση του κόσμου,- έδωσε πολλά στον κόσμο. Καταλαβαίνω ότι αυτό αλλάζει την εικόνα της προσφοράς στους άλλους που έχουμε συνήθως. Πώς είναι δυνατό μια κοπέλα που ποτέ δεν βγήκε από το μοναστήρι να παρουσιαστεί από την Εκκλησία ως πιο μεγάλη ιεραπόστολος, προστάτιδα των ιεραποστολών; Φαίνεται παράλογο. Όμως το «ναι» εκείνης της μικρής μοναχής, είχε μεγάλη σημασία για τον κόσμο. Ας σκεφτούμε μόνο πόσοι άλλαξαν χάρη στην πίστη της, από τη μαρτυρία της, άμεσα ή έμμεσα. Όπως συχνά λέω, το «ναι» της Παναγίας, αυτό που είπε μέσα στην απομόνωσή της, ήταν η πιο με-

γάλη συνεισφορά στην ζωή του κόσμου και σε κάθε άνθρωπο, όπως και το «ναι» του π. Τζουσάνι και τόσων άλλων.

Διάβασα αυτές τις μέρες το βιβλίο Βαν Τουάν. Ελεύθερος μέσα στα σίδερα, της Τερέσα Γκουτιέρες Καπιέδες,⁴² που αφηγείται την ιστορία ενός μεγάλου μάρτυρα της πίστης, μια ζωή αφιερωμένη και δοσμένη ηρωικά στην κλήση του, όπως είπε γι' αυτόν ο πάπας Ιωάννης Παύλος Β'. Το 1975, ο Φραγκίσκος Βαν Τουάν, λίγο μετά τον διορισμό του ως βοηθός επίσκοπος της Σαιγκόν (Χο τσι Μιν, Βιετ Ναμ) κατηγορήθηκε για προδοσία και συνελήφθη. «Βαν Τουάν [...] σε φέραμε εδώ γιατί είσαι ένοχος και προκάλεσες προβλήματα στη Κυβέρνηση του κυρίαρχου λαού του Βιετ Ναμ. Κατηγορείσαι για ιμπεριαλιστική προπαγάνδα, και υπηρετείς ξένες δυνάμεις». Θα περάσει 13 χρόνια στη φυλακή από τα οποία 9 σε απομόνωση. Εντυπωσιάστηκα πώς έζησε στη φυλακή. Κλείστηκε σε μια φρικτή φυλακή, αναρωτιόταν και αυτός σε τι χρησίμευε η ζωή του. «Σε τι χρησιμεύει να ζω, αν δεν μπορώ να εκπληρώσω την αποστολή μου για την οποία γεννήθηκα;». Για αυτό, γονυπετής, ικέτευε τον Θεό, ζητώ-

⁴² T. Gutiérrez de Cabiedes, *Van Thuan. Libero tra le sbarre*, Città Nuova, Roma 2018.

ντας την ελευθερία του. [...] «Άφησα μόνα τα ορφανά μου, τους φτωχούς μου, την οικογένειά μου. [...] Και τώρα; Τι νόημα έχει να μένω εδώ σαν ένα έντομο;». Όλα του φαίνονταν άχρηστα. Αλλά το Μυστήριο τού επεφύλασσε μια έκπληξη. Στον εσωτερικό του διάλογο με τον Θεό, ακούει μια φωνή να του λέει: «Αυτό που έκανες είναι μεγάλο. [...] Παραπονιέσαι που δεν μπορείς να εργαστείς για μένα. Γιατί δεν μου αφήνεις τα σχέδιά σου; Αγαπάς εμένα ή τα έργα που κάνεις για μένα; [...] Νοιάζεσαι για τους δικούς σου γιατί τους αγαπάς. Πόσο περισσότερο επιθυμώ να τους βοηθήσω εγώ! Δείξε μου εμπιστοσύνη. Θα φροντίσω όλα σου τα έργα εκεί έξω».⁴³

Το αποτέλεσμα του «ναι» το είδε αργότερα, γιατί στην αρχή δεν μπορούσε να φανταστεί τι καρπούς θα είχε η προσφορά του. Όταν δέχθηκε να περπατήσει την πορεία που είχε μπροστά του, είδε ότι όλοι οι φύλακες που συναντούσε στην φυλακή άλλαζαν. Αυτό τόσο είχε απασχολήσει τους υπευθύνους, που τους άλλαζαν συνέχεια για να μην επηρεάζονται, να μην «μολύνονται», αλλά δεν μπορούσαν να εμποδίσουν το γεγονός ότι όσοι πλησίαζαν και γνώριζαν τον Βαν

⁴³ Id., pp. 9-10, 67-69.

Τουάν άλλαζαν. «Όλοι θέλουν να είναι στο κελί μαζί σου, του φώναζε ο δεσμοφύλακας, αλλά δεν θα επιτρέψω να μολύνεις όλους τους κρατούμενους».⁴⁴ Άλλες φορές αυτή η άνθιση φαίνεται στα μάτια μας, άλλες όχι, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι το «ναι» στο Μυστήριο δεν παράγει καρπούς.

Το σημείο που περισσότερο με εντυπωσίασε είναι τότε που ο Βαν Τουαν αναρωτιέται γιατί το Μυστήριο επιτρέπει εκείνη τη δοκιμασία. Την ίδια ερώτηση του έθεταν οι φύλακες, που δεν μπορούσαν να καταλάβουν γιατί επέμενε στην στάση του, όταν, αν δήλωνε μεταμέλεια που «είχε προδώσει» την πατρίδα, θα αποφυλακιζόταν και θα μπορούσε να έχει ένα κανονικό μέλλον. Όσο περισσότερο μας πιέζουν οι καταστάσεις τόσο περισσότερο το «γιατί;» γίνεται έντονο. Σε μια από τις αναρίθμητες ανακρίσεις, στο ερώτημα αυτό απάντησε ότι είχε αρκετό καιρό να σκεφτεί, αν ήταν λάθος να επιμένει στην ίδια στάση, δηλαδή να εμπιστεύεται στο σχέδιο ενός Άλλου, και πρόσθεσε ότι όσο περισσότερο το σκέφτεται τόσο πιο ευτυχισμένος αισθάνεται να βλέπει να ανθίζει το λουλούδι της ελευθερίας εντός του, μέσα στη δοκιμασία της φυλακής.

⁴⁴ Id., p. 187.

Το αποτέλεσμα, η συνεισφορά στο καλό του κόσμου είναι η δημιουργία ενός ανθρώπου ελεύθερου, με την ελευθερία που πέρασε από κάθε μορφή φυλακής. Είναι κάτι που θα ολοκληρωθεί μόνο στην αιωνιότητα, αλλά μπορούμε να το δούμε να αρχίζει από τώρα. Ανθίζει μια αφάνταστη ελευθερία, μια μαρτυρία προς όλους: «Μα πώς κάνεις; Σου έκανα τη ζωή ανυπόφορη...» του λένε. Και ο Βαν Τουαν: «Πώς να μη φωνάξω από χαρά όταν βλέπω Εκείνον που μου δίνει αυτήν την αγάπη και καταστρέφει το μίσος και την εκδίκηση;». ⁴⁵ Ακόμη και στον ίδιο φαίνεται αδύνατο ότι κάποιος τον κάνει να ανθίζει έτσι, τον κάνει τόσο ελεύθερο, γιατί η άνθιση γίνεται σύμφωνα με ένα σχέδιο και μια χρονική σειρά που δεν είναι η δική μας. Αν κάποιος το δέχεται, το αποτέλεσμα πάει πολύ πιο μακριά από όσα ελπίζαμε.

Ποιος άραγε γνωρίζει, εμείς που είμαστε αναγκασμένοι να μένουμε σπίτι για να αποφύγουμε τη μετάδοση του ιού, αν αποδεχόμαστε την κατάστασή μας! Πνιγόμαστε, σαν να μην είχαμε διέξοδο φυγής; Ή ανακαλύπτουμε τον εαυτό μας πιο ελεύθερο;

⁴⁵ Id., p. 322.

Από όσα ζούμε, τι θα μείνει όταν η επείγουσα κατάσταση περάσει;

Κάποιος είπε ότι από τη μεγάλη πανδημία θα βγούμε αλλαγμένοι. Εγώ προσθέτω: θα αλλάξουμε, αλλά μόνο αν αρχίζουμε να αλλάζουμε τώρα. Δηλαδή, αν συνειδητοποιήσουμε τι συμβαίνει, αν είμαστε παρόντες στο παρόν και μάθουμε να κρίνουμε τι ζούμε, περιορισμένοι στα σπίτια μας ή εργαζόμενοι στην πρώτη γραμμή για να αντιμετωπίσουμε την αρρώστια. Η αλλαγή δεν έρχεται μόνο λόγω συνεχών συγκρούσεων, με τα γεγονότα και τις εντυπώσεις των όσων συμβαίνουν, αλλά με την κατανόηση του νοήματος των όσων συμβαίνουν, δηλαδή με την απόκτηση της γνώσης. Γι' αυτό, η αλλαγή μας δεν μπορεί να είναι μηχανική και αυτόματη. Από την παρούσα κατάσταση θα βγούμε μόνο αν εμβαθύνουμε τώρα -μέσα από τις προκλήσεις της πραγματικότητας- την ανακάλυψη του ποιοι είμαστε, για ποιο πράγμα αξίζει να ζούμε, τι μας επιτρέπει να μην συντριβούμε. Αναφέρω συχνά τη φράση του πάπα Βενέδικτου ΙΣΤ': «Μια πρόοδος αθροιστική είναι δυνατή μόνο στο υλικό επίπεδο. Σε αυτό, η αυξανόμενη γνώση των δομών της ύλης οδηγεί σε συνεχώς πιο προχωρημένες εφευρέσεις και διαμορφώνεται

μια πρόοδος που πάει προς μεγαλύτερη κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στη φύση. Αλλά στο επίπεδο της ηθικής συνείδησης και της ηθικής απόφασης, δεν υπάρχει τέτοια δυνατότητα άθροισης, για τον απλό λόγο ότι η ανθρώπινη ελευθερία είναι πάντα νέα και συνεχώς πρέπει εκ νέου να παίρνει αποφάσεις. Δεν είναι αποφάσεις που πήραν άλλοι για μας, σε αυτή την περίπτωση δεν θα είμασταν ελεύθεροι. Η ελευθερία προϋποθέτει ότι στις βασικές αποφάσεις κάθε άνθρωπος, κάθε γενιά είναι μια νέα αρχή».⁴⁶

Αυτό σημαίνει ότι, αν δεν πάρουμε τη συνήθεια να εξετάζουμε τι ζούμε αυτές τις μέρες της απομόνωσης ή της εργασίας εναντίον του ιού, θα χάσουμε τα πάντα. Το τονίζει ο Πάολο Τζιορντάνο: «Από ένα μήνα το αδιανόητο μπήκε στη ζωή μας. [...] Αλλά κάποια στιγμή θα τελειώσει. [...] Εμείς, αφηρημένοι, θα θέλουμε να τα ξεφορτωθούμε όλα. Ιδού το μεγάλο σκοτάδι, η αρχή της λήθης. Εκτός κι αν τολμήσουμε να σκεφτούμε τώρα. [...] Ας φανταστούμε το μετά, ας αρχίσουμε τώρα. Ας αποφύγουμε το αδιανόητο να μας αιφνιδιάσει άλλη μια φορά».⁴⁷

⁴⁶ Benedetto XVI, *Spe salvi*, 24.

⁴⁷ «Corriere della Sera», 21/3/2020.

Είναι μια επαλήθευση που οφείλουμε να κάνουμε στην καθημερινή μας πορεία, από το πρωί που θα ξυπνήσουμε μέχρι το βράδυ που πάμε για ύπνο. Ο ίδιος έγραφε: «Αποφάσισα να χρησιμοποιήσω αυτό το κενό γράφοντας. [...] Δεν θέλω να χάσω όσα η επιδημία αποκαλύπτει για μας. Όταν φύγει ο φόβος, κάθε συνείδηση θα εξαφανιστεί σε ένα λεπτό», αλλά «κάποιες σκέψεις που η επιδημία εγείρει τώρα, θα είναι ακόμη έγκυρες».⁴⁸ Είναι σίγουρο, χωρίς μια εργασία μέσα μας, όλα θα εξαφανιστούν και θα ξαναγυρίσουμε στα συνηθισμένα, χωρίς να έχουμε μάθει τίποτα από αυτή την περιέργη και επώδυνη περίπτωση. Αλλά αυτή την εργασία μόνο εμείς μπορούμε να αποφασίσουμε να την κάνουμε. Είναι το μόνο πράγμα στο οποίο κανένα διάταγμα ή κανόνας δεν μπορεί να μας υποχρεώσει. Σε αυτό το επίπεδο δεν υπάρχει τίποτε μηχανικό. Γι' αυτό, ας αποφασίσουμε! Είναι μια εργασία που απαιτεί προσοχή, λογική και ελευθερία, πρέπει να είναι σε εγρήγορση, έτοιμη να συλλάβει τη στιγμή που περνάει. Διαφορετικά, η θυσία και η ο πόνος θα αφήσουν τη θέση τους μόνο στη λήθη. Το αναγνωρίζει και ο Εουτζένιο Μπορνια, σαν καλός γνώ-

⁴⁸ «Corriere della Sera», 24/3/2020.

στης της ανθρώπινης ψυχής: «Εύκολα, όταν περάσει ο κίνδυνος, στους ανθρώπους έρχεται η λήθη. Θα υπάρξουν όμως μερικοί, δεν ξέρω πόσοι, που σε αυτές τις μέρες του πόνου θα αδράξουν την ευκαιρία να είναι πιο προσεκτικοί, για να ακούσουν τον εαυτό τους και τους άλλους πιο βαθιά. Ναι, μερικοί από μας, μετά από αυτή τη δοκιμασία θα ξαναγεννηθούμε: θα είμαστε ικανοί για μια νέα ελπίδα».⁴⁹

Εν τω μεταξύ η πανδημία επιμένει. Είναι σε όλους φανερό ότι δεν πρόκειται για κάτι παροδικό.

Εδώ έχουμε την αξία του χρόνου, που ελέγχει τη θέση μας απέναντι στα πράγματα, στον τρόπο που αντιμετωπίζουμε τη ζωή, τις σχέσεις, τις καταστάσεις. Όταν η πραγματικότητα δεν λυγίζει στις προσδοκίες μας, τη στρατηγική μας, τις πρωτοβουλίες μας, έρχεται στην επιφάνεια η αληθινή αξία του ανθρώπου, και το φορτίο των πεποιθήσεων που έχουμε μέσα μας, είτε είναι κοσμικές είτε θρησκευτικές.

⁴⁹ «Avvenire», 25/3/2020.

Από την αρχή είδαμε πολλές διακυμάνσεις στο πώς θα αντιμετωπίσουμε την επιδημία. Γιατί τόση δυσκολία να πάρουμε ένα καλό δρόμο;

Δεν έχω τα στοιχεία να απαντήσω σε αυτό. Περιορίζομαι στην εμπειρία μου, που ισχύει για μένα. Υπάρχει μια φράση του Τσέστερτον που βρισκω εντυπωσιακή: «Το κακό δεν είναι ότι οι σοφοί δεν βλέπουν την απάντηση, αλλά ότι δεν βλέπουν το αίνιγμα».⁵⁰ Η προϋπόθεση για να δούμε την απάντηση είναι να δούμε το αίνιγμα. Αυτό απαιτεί μια ορισμένη στάση απέναντι στην πραγματικότητα: Ότι την αφήνουμε να μας ρωτήσει, ακούμε τις προτάσεις της και αναθεωρούμε τις δικές μας ιδέες, τα σχέδια και μάθουμε από εκείνους που μπορούν να μας βοηθήσουν. Τελικά, είναι θέμα βλέμματος στην πραγματικότητα, αφορά τον καθένα μας. Είναι και θέμα ελευθερίας απέναντι στα λάθη μας και το τι περιμένουμε από τους άλλους. Έτσι μπορούμε να σταθούμε πάλι όρθιοι πιο γρήγορα από την πτώση, την αποτυχία, την αμηχανία, έχοντας πορεία σταθερή προς το καλό όλων, τίποτε άλλο.

⁵⁰ G.K. Chesterton, *Ortodossia*, Edizioni Martello, Milano 1988, p. 49.

Αν μου επιτρέπετε: Τι σας στηρίζει περισσότερο αυτές τις μέρες;

Είδα συχνά ότι είναι καλό να μην αποφεύγω τις προκλήσεις που η ζωή μου φέρνει. Γι' αυτό προσπάθησα να αντιμετωπίσω και αυτήν έτοιμος να ανακαλύψω τι μπορούσε να βγει από μια κατάσταση που κάθε μέρα έδειχνε τις αληθινές της διαστάσεις. Δεν μπόρεσα να σταθώ μπροστά σε όλα αυτά χωρίς την έκπληξη από την Παρουσία που κυριαρχεί στη ζωή μου. Και μπροστά στη αδυναμία που κάθε μέρα γινόταν και πιο φανερή, μεγάλωνε μέσα μου το ερώτημα: «Τι είναι ο άνθρωπος για να τον θυμάσαι, ο υιός του ανθρώπου ώστε να νοιάζεσαι γι' αυτόν;».⁵¹

Αυτή η Παρουσία, αυτό το Εσύ, διαμόρφωσε το βλέμμα στην πρόκληση που με όλους τους άλλους πρέπει να αντιμετωπίσω, ζώντας σαν άνθρωπος τον ίλιγγο που προκαλεί, χωρίς να αποφύγω το δράμα, τον πόνο, τον θάνατο που βλέπω γύρω μου, και νιώθω μέσα μου. Προσπαθώ να τα ζήσω αυτά σαν μια επαλήθευση της πίστης. Αφήνω να ανέβουν ερωτήματα, διαπιστώνω με έκπληξη μέσα μου ένα φως για να τα αντι-

⁵¹ Sal 8,5.

μετωπίσω, διαπιστώνω όλη τη λογική μέσα στην προσέγγιση που μου διδάσκει η πίστη.

Ο Χριστός παίρνει επάνω του την ανθρωπότητα, τη δική μου και των άλλων. Καταλαβαίνω ακόμη περισσότερο πού βρήκε ο απόστολος Παύλος εκείνη την ακλόνητη βεβαιότητα, παρότι από καμιά ταλαιπωρία δεν γλύτωσε. «Ποιος θα μας χωρίσει από την αγάπη του Χριστού; Μήπως η ταλαιπωρία, η αγωνία, ο διωγμός, η πείνα, η γύμνια, ο κίνδυνος, το σπαθί; [...] Αλλά σε όλα αυτά εμείς είμαστε νικητές χάρη σε αυτόν που μας αγάπησε. Είμαι πεπεισμένος ότι ούτε θάνατος, ούτε ζωή, ούτε άγγελοι, ούτε εξουσίες, ούτε παρόν, ούτε μέλλον, ούτε αρχές, ούτε ύψος, ούτε βάθος, ούτε κανένα άλλο δημιουργήμα θα μπορέσει ποτέ να μας χωρίσει από την αγάπη του Θεού, όπως φανερώθηκε στο πρόσωπο του Χριστού του σωτήρα μας».⁵²

Άνθρωποι που ζουν με αυτή τη βεβαιότητα είναι ελπίδα για όλους –όπως είναι και για μένα αυτές τις μέρες- ακόμη και γι' αυτούς που αισθάνονται αδύναμοι μπροστά στο πρόβλημα του ιού και είναι μακριά από την πίστη του αγίου Παύλου. Τέτοιοι άνθρωποι μπορούν να ανάψουν σε άλλους την επι-

⁵² Rm 8,35-39.

θυμία να αποκτήσουν αυτήν την πίστη, ζητώντας την με κάθε πράξη μικρή ή μεγάλη, ηρωική, της μέρας τους.

Ποιος δεν θα ήθελε τέτοια βεβαιότητα; Ιδιαίτερα γιατί ακόμη δεν ξέρουμε πώς θα βγούμε όχι μόνο από το υγειονομικό πρόβλημα, αλλά και από τις άλλες συνέπειες που μπορούμε να προβλέψουμε. Μόνο με μια τέτοια βεβαιότητα δεν θα μείνουμε κουφοί στις εκκλήσεις των περιστάσεων και δεν θα χάσουμε την ευκαιρία να γίνουμε περισσότερο ο εαυτός μας, και, συνεπώς, πιο χρήσιμοι στους άλλους.

